

SVERIGE 10.—
NORGE 10.—
DANMARK 12.—
INKL. MOMS

MYNT KONTAKT

9/10·84
DECEMBER

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

Foto: ATA.
Se s. 291.

Berättelser om Avesta myntverk 3 sid 268

Stolphålsbanker i Texas sid 284

Myntverkets dilemma eller regeringens femma sid 286

Två Brennermedaljer sid 288

Auktionsreferat sid 290

Riksbanksedlarnas årsupplagor 1835 — 58 sid 291

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Nybrogatan 36 • Box 5132, 102 43 Stockholm

Telefon 08-62 62 61

KÖPER • SÄLJER • VÄRDERAR
MYNT • SEDLAR • MEDALJER
ORDNAR

Numismatisk litteratur

Medlem av Sveriges Mynthandlares Förening

HIRSCH MYNTHANDEL AB GRUNDAD 1893

Julrea
hela december

ÖPPET VARD. 10.00 — 17.00
LÖRD. STÄNGT

MALMSKILLNADSG. 29
111 57 STOCKHOLM
08/11 05 56

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 19 företag i tio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige. Samtliga är medlemmar i Svenska Numismatiska Föreningen och har skrivit under uppropet mot myntförfälskningar – Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

De nuvarande medlemmarna är:

B. Ahlströms Mynthandel AB

Kungsgatan 28, Box 7662
103 94 Sthlm 7, tel. 08-14 02 20

Amneklevs Mynthandel

Skolgatan 20, 602 25 Norrköping
tel. 011-10 29 50

Hirsch Mynthandel AB

Malmskillnadsgatan 29
111 57 Sthlm, tel. 08-11 05 56

Karlskrona Mynthandel

Hantverkaregatan 11
371 35 Karlskrona, tel. 0455-813 73

Malmö Mynthandel AB

Kalendegatan 9, 211 35 Malmö
tel. 040-11 65 44

Mattsons Mynthandel

Kungsängsgatan 21 B
753 22 Uppsala, tel. 018-13 05 54

Mynt & Medaljer HB

Sveavägen 96, Box 19507
104 32 Stockholm, tel. 08-34 34 23

Myntet i Malmö

Stora Nygatan 17, 211 37 Malmö
tel. 040-12 99 30

Mynthuset

Biblioteksgatan 5, Box 7049
103 86 Stockholm

Ulf Nordlinds Mynthandel AB

Nybrogatan 36, Box 5132
102 43 Sthlm, tel. 08-62 62 61

Norrtälje Mynthandel AB

Tullportsgatan 13, Box 4
761 00 Norrtälje, tel. 0176-168 26

Numis Mynt & Frimärkshandel AB

Kaserntorget 6, Box 2332
403 15 Göteborg, tel. 031-13 33 45

J. Pedersen Mynthandel

Skolgatan 24, 502 31 Borås
tel. 033-11 24 96

Peo Mynt & Frimärken AB

Drottninggatan 19, Box 16 245
103 25 Sthlm, tel. 08-21 12 10

Specie Mynthandel

Storgatan 19
574 00 Vetlanda

Strandbergs Mynt & Frimärkshandel AB

Arsenalsgatan 8, Box 7377
103 91 Sthlm, tel. 08-20 81 20

Ticalen Mynthandel

Stureplatsen 3, 411 39 Göteborg
tel. 031-20 81 11

R. Uppgrens Mynthandel

Fågelsångsgatan 5, Box 3075
250 03 Helsingborg
tel. 042-11 01 01, 13 67 42

Håkan Westerlund Mynthandel AB

Vasagatan 42, 111 42 Sthlm
tel. 08-11 08 07

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19507, 104 32 Stockholm, tel. 08-34 34 23

MYNTKONTAKT

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

Östermalmsgatan 81
114 50 Stockholm
Telefon 08-67 55 98
(måndag–fredag kl 10.00–13.00)
Myntkontakt:
Postgiro 42 30 50-4
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

MYNTKONTAKT utkommer den
1 i månaderna februari–maj och
september–december
Prenumeration: helår 75:–

ANSVARIG UTGIVARE:
Nils-Uno Forander

REDAKTION
Huvudredaktör:
Lars O. Lagerqvist
Adress: Box 5405
114 84 STOCKHOLM
Tel. kontorstid 08-783 94 20
Biträdande redaktörer:
Madeleine Greijer (program,
föreningar, aktuella auktioner)
Torbjörn Sundquist (annonsering)
Teknisk redaktör
(*layout & formgivning*):
Hans Franzén

ANNONSER

Bokning

Telefon 08-67 55 98 (kl. 10–13)

Annonspriser exkl moms:

2 sidor (mittuppslag)	2 200:–
2:a omslagssidan	1 450:–
omslagets 4:e sida	1 800:–
1/1 sida (157×220 mm)	1 200:–
2/3 sida (104×220 mm)	850:–
1/2 sida (157×108 mm)	650:–
1/3 sida (50×220 mm)	450:–
1/4 sida (76×108 mm)	350:–
1/6 sida (50×108 mm)	250:–
1/12 sida (50×52 mm)	150:–

Sista materialdag:

Den 1:a i månaden
före utgivning
Heloriginalt alt
manus och gärna skiss.
Sändes till
Strängnäs Tryckeri AB
Box 13
152 01 STRÄNGNÄS

*Annonser som ej är förenliga
med SNF:s, FIDEM:s och
AINP:s etik
kommer att avböjas*

ISSN 0435-8245

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Höstprogrammet 1984

Om ej annat anges, hålls mötena kl 18.30 i Historiska museerna, Storgatan 41, Stockholm.

December 12 Sedvanliga julfesten. Lotteri, liten auktion. Vi bjuder på kaffe.

Vårprogrammet 1985

- Januari 16 Om några märkliga 1200-talsmynt. Rolf Sjöberg.
Februari 6 Kring våra mynt- och medaljgravörer. Från Mäster Ulrich till Léó Holmgren. L. O. Lagerqvist.
26 Sedelafon under medverkan av några av våra experter och samlare.
Mars 21 "Roms mest fruktansvärda fiende" (Cicero). Om mynt och politik i Västra Mindre Asien under 1:a århundradet f Kr. Harald Nilsson.
April 10 Ett svenskt numismatiskt ämne – ännu ej bestämt.
25 Programmet ej fastställt.
Maj 11–12 Årsmöte i Västerås. Preliminärt tar programmet sin början lörd kl 11 med visning på Västerås museum, efter lunch årsmöte 13.30 i rikssalen, därefter fortsatt visning, sedan besök i domkyrkan, middag på kvällen, enskild övernattnig. På sönd utflykt till Tidö, Skultuna, Anundshög, Engsö, beräknad avslutning ca kl 17. Detaljerat program senare.
24 Sista sammanträdet före sommaren. *Utflykt* i Gustav Vasas och hans söners fotspår i Uppland/Södermanland. Avsatt redan nu en semesterdag för denna fredag!

Auktionen beräknas äga rum i april (datum meddelas i nästa nr).

Gode läsare! Anteckna nästa års möten, särskilt de första. Nästa nr av tidningen utkommer först i februari 1985!

SNF:s kansli

har postadress Östermalmsgatan 81,
2 tr ö g, 114 50 Stockholm. Telefon-
tid måndag–fredag kl 10–13, tel 08/
67 55 98, besökstid 10.30–12.30.
Semesterstängt från midsommar till
ca 1 september, samt över julhelgen
22 dec–6 jan.

Nordisk Numismatisk Årsskrift

Du glömmet väl inte beställa årgång
1982?

Sista chansen!

Du observerade väl förra numrets
erbjudande om inköp av tre av
SNF:s årsmedaljer? Det gäller bara
till årsskiftet!

Äldre litteratur

Nya medlemmar och läsare kan
studera förteckning på s 287.

Julgåvan

till SNF:s medlemmar – se s 280.

Myntset 1984

från Sverige, Danmark, Finland och
Norge är nu inne och kan hämtas på
kansliet 10–13. Till övriga – som ej
hämtar – expedieras mynten under
december.

God Jul och Gott Nytt År

tillönskas alla läsare!

forts. s. 287

Vad besökare berättar om Avesta myntverk [3]

Av Ernst Nathorst-Böös

Här fortsätter skildringen från föregående nummer. Nyttillkomna läsare erinras om att ord-förklaringar återfinns i MYNT-KONTAKT/SNT 1984:7 s 178.

Den tyske läkaren *Jo. Christian Daniel Schreber* besökte Avesta 1760. Han lämnade i *Reise durch einige schwedische Bergwerke* en koncentrerad skildring av mynttillverkningen [189]:

Här [Avesta] tillverkas såväl skiljemyntet som de stora kopparplåtarna.

De första behandlas på följande vis:

1. De kopparplåtar som under hammaren fått sin bestämda tjocklek bestämd skäres till tenar. Detta sker då de passerar mellan två valsar ungefär i tum breda, vilka är försedda med skarpa eggar placerade alltefter den storlek man avser erhålla. Dessa valsar röra sig i fastställd riktning så att man kan föra in plattan däremellan vilken på ett ögonblick skäres till 5–6 tenar.

2. Därefter valsas dessa tenar. Detta går till så att den nyss erhållna tenen passerar en åt gången mellan valsarna varför den kommer ut något längre och bredare och nu har sin rätta tjocklek. Här skäres vidare myntet med hjälp av en sorts

knivar som består av två skarpa ringar som passerar mot varandra.

3. De utstansade myntstyckena som ännu är för hårda att mynta uppmjukas, detta sker i en rostugn som är konstruerad som en vari man kan skyffla in 5–6 centner på en gång.

4. De glödgade styckena poleras vilket sker i tunnorna drives runt sin axel med vatten och i vilka det finns hål på längden så att vattnet hela tiden kan rinna igenom [skurning]. Det fina dammet samlas i ett tråg under tunnorna.

5. När de är nog polerade och alltså blanka läggs de över elden i ett kopparämbär för att torka så att de inte skall rosta av fuktigheten.

6. Därefter kantas de, d v s man låter dem gå mellan två valsar placerade mitt emot varandra vilket trycker in ett nätförmigt mönster [lettring].

7. Slutligen myntas de vilket sker med en hammare. I stället är den ena sidan av myntet ingraverat, i hammaren den andra. Denna senare höjes med en pedel, myntämnet lägges där emellan och båda sidorna präglas således samtidigt. I en särskild byggnad blir de fyrkantiga plåtarna vägda, tillskurna och stämplade men detta hade vi ej tillfälle att se.

De jämföremål som användes för hammarverket och mynttillverkningen framställes i en järnsmedja som just nu

skall anläggas i Österby; för samma syfte har man anlagt en smedja för spik.

1768 företog kronprins Gustav (III) en resa genom Bergslagen. Lands-hövdingen *Daniel Tilas* åtföljde honom och dennes anteckningar finnes i nutiden publicerade i *Noraskogs arkiv* bd 6 [202]:

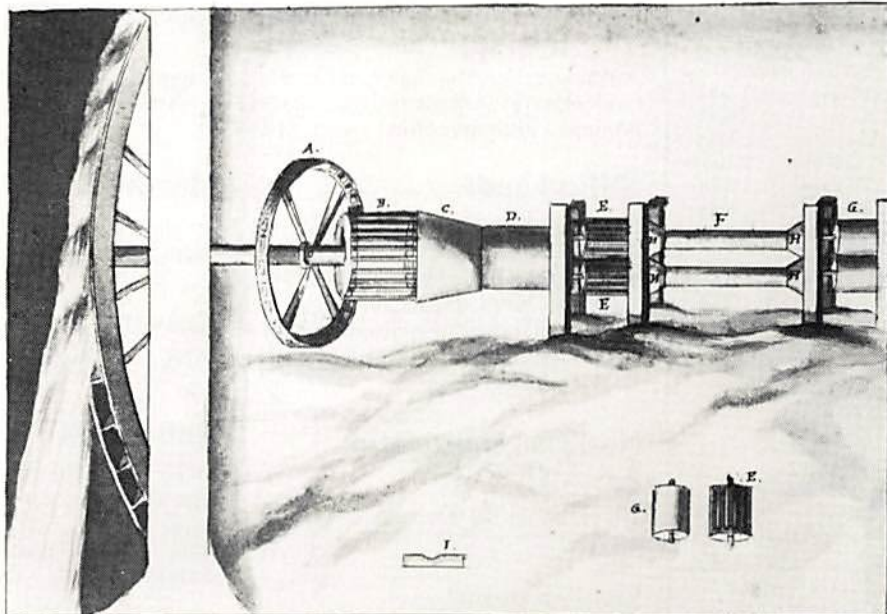
Den 17 september: lördag

H.K. Höghet tog hela kronbruket i ögonsikte, först gäsmakeriet där all den råkoppar som tillverkas i Falun blir gårad eller helbränd till färdig koppar. Först sågs skapnaden av en tom härd, av anseende som en stor flat skål till 3/4-ters djup.

Sedan en annan dylik härd med instjälpt råkopparstycken och fylld med kol alldeles tillreds att blåsa upp.

Och därefter en redan fullbränd härd, som nu skulle skivetas upptagas eller som det här kallas uppsplitas, som skedde på det sättet att så fort kopparen begynte skorpna ovanpå (så fort det bildades en skorpa ovanpå kopparen), stänktes litet vatten därpå för att skänka mera stadga åt den översta skorpan sedan lyftes skivan upp, drogs undan och släcktes i vatten "kummern".

Därmed fortfors så länge något fanns att bearbeta och ut ur en sådan härd blev

A. Rugghjul. B. Trilla. C. Flygh. D. Valsbom. E. Valsghjul med skafflor. F. Valsbom. G. Sje våt Valsghjul. H. Flygh. I. Fanna. ~ ~ ~

Lars Harmens: Valsverk

nu 57 skivor upptagna, vilka tillsammans utgjorde en stapel av nästan manshöjd.

Innan kopparen började uppslitas och medan den ännu var i sin största hetta gjorde gärmakaren ett prov som i den forna vidskepliga tiden kunnat kallas ett järtecken eller underverk, nämligen att med blotta handen ösa och stänka koppar omkring. Men hela konsten består däri att handen är väl svettig, varför han förut tar sig under armhålorna och sedan att fingrarna hållas i handen väl tillsammans: och ju hetare kopparen är ju mindre fara vid ett sådant järteckens presterande.

Den gärade kopparen föres sedan till kopparsmideriet, där den i en nästan dylik härd änyo nedsmältes, men gjutes eller stöpes sedan i deglar eller formar så att den får en skepnad av limpor; och därefter värmes eller glödgas de upp samt utsmidas under hammaren till bleck eller bottenar, dels till kopparmyntets förnödenhet dels till kopparslagarens behov dels och till takkoppar.

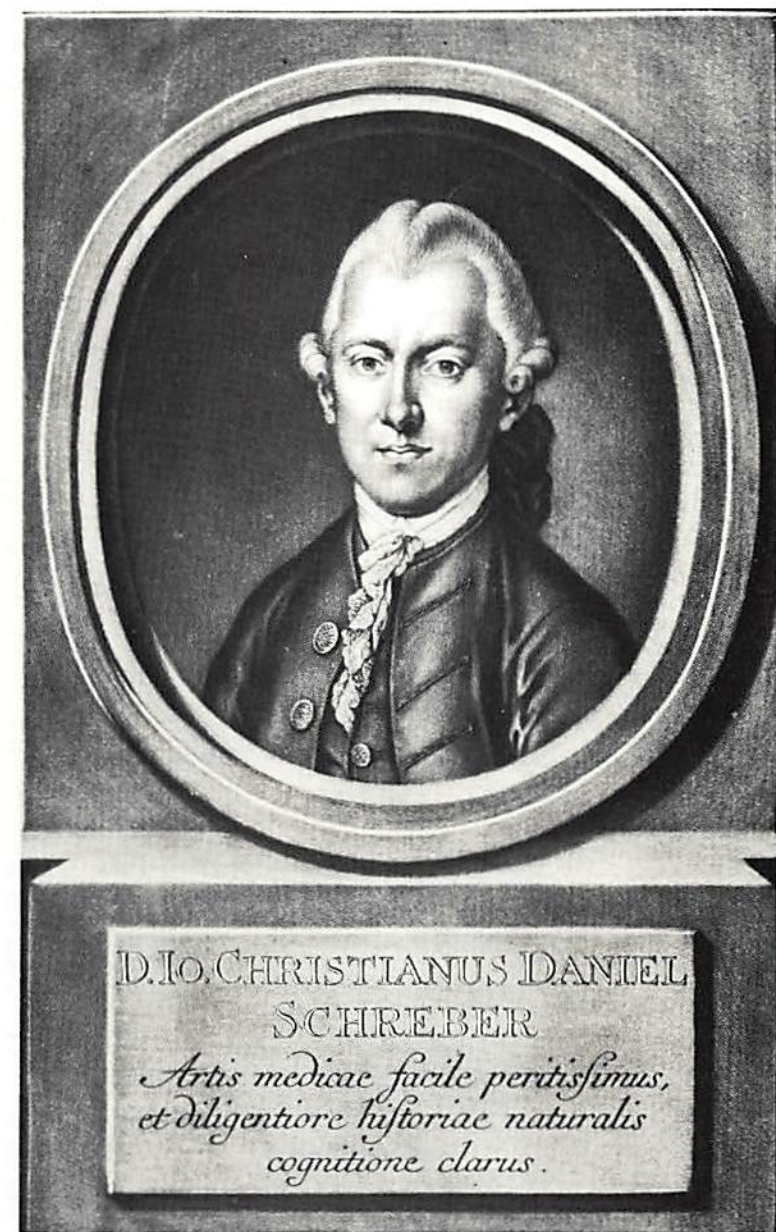
Den smidda kopparen gick sedan igenom skärverket att sönderklippas i smala remsor och vidare genom valsverket att valsas till den tjocklek som för var och en myntsort är utsatt antingen till rundstycken, enkla eller dubbla slantar.

Därefter besågs Myntverket, där plattarna eller blinda myntet utklippes, letrades och sist under prägeln med handkraft eller släggs slag myntades. I Vågen lät H. K. Höghet väga sig och stod netto 9 [lispund] Stockholms metallvikt. En ny upphuggen vatturänna till gärmakeriets behov besågs, som skall komma att kosta kring 40.000 d:r k m när den blir insatt, men kommer ändå ej annorlunda att anses än såsom reparation.

Ett kostbart gråstensvalv var där uppbyggt, varunder vattnet framkom, sedan det vid gärmakeriet gjort tjänst och var flera sådana inrättade till att bespara trädverks byggnader och för vilka ingenting av Kronan består.

Gabriel Jars (1732–1769) lämnar i sin *Voyages Metallurgiques ... 1757–1769* intressanta uppgifter. Själv var han gruv- och bruksägare i Frankrike [196].

I. Allt det koppar som tillkom Kronan med anledning av dess rätt till gruvorna präglas till mynt i denna fabrik. De tenar som man behöver för denna fabrikation har dessförinnan gjutits i ungefär den tjocklek som myntet skall ha. De vanligaste är de om två styver eller sols, d v s av två linjer, man ger åt dessa en tillräcklig storlek för att skapa fem band av 18 till 20 tumers längd [d v s 40–45 cm]. Man låter dem därför passera ett klyv där de delas lika, de valsas därefter ända tills de fått den tjocklek som man önskar, något som man varje gång kontrollerar med ett bearbetat järn, vars

Jo. Christian Daniel Schreber. Originaliet i Kungl. Biblioteket. Mezzotint och etsning av J. E. Haid efter målning av J. J. Kleeman.

öppning svarar mot den angivna tjockleken, alla dessa åtgärder göras med metallen kall.

II. Sedan dessa tenar valsats, bärs de till en annan ateljé där det finns fyra punsar [d v s myntämnessaxar], som är placerade i en lutning som mer nalkas den horisontala än den lodräta linjen. Tre kvinnor är sysselsatta vid var och en av dessa maskiner, en sittande skickar fram koppartenarna och passar in dem mellan hålet och punsen medan de andra två stöder sig på armen till en hävstång av

järn som går fram och tillbaka. De kan på detta sätt under dagens lopp och om de arbetar bra, bearbeta 1 1/2 skeppund, som betalas dem efter en uträkning av 4 daler k m och dagen [vilket skulle betyda drygt 7000 myntämnena om dagen – låt vara möjligt men mycket].

III. Man ger dessa kopparmynt sin färg genom att blöta dem i vatten, salt och därefter i en balja där man ställt en liten flamugn, varifrån man tar dem hett röda för att kasta dem i en behållare full med kallt vatten men för att ernå att man gör

ytorna likformiga slår man dem i små tunnor som hänger horisontalt i en axel som går igenom dem och vilka tunnor är genomborrade med små hål runt deras omkrets för att kunna ta emot det vatten som man låter rinna över dem när de snurrar med hjälp av ett hjul och ett drivhjul; dessa tunnor har en diameter av 20 tum mot 2 och en halv fot och en längd av 3 fot [skurning]. Man avslutar det genom att tvätta mynten i 6 timmar, därefter låter man dem torka på en liten eld i ett kopparfat. Efter denna åtgärd lägger man på bandet (framställer randen?) som åsättes genom ett stycke järn som drives av ett kughjul löper horisontalt och som skötes av båda fötterna av en arbetare. Han kan ej ge lettring åt mer än högst 2 skeppund, för vilka han tjänar 5 daler k m.

IV. Man använder ej spindelverk för att prägla mynten; denna operation sker genom hammarslag av tre arbetare som på 12 timmar kan prägla 12 skeppund koppar och vilka betalas efter 5 1/2 daler [k m] var och en.

Av detta mynt varom vi har talat innehåller ett skeppund 4 800 stycken och för detta sorts mynt betalar Kronan till Bergslagen eller arrendatorn av Avesta fabriken 65 daler 12 öre kopparmynt, som motsvarar 25 eller 27 livres i franskt mynt för varje skeppund och i proportioner därtill för annat mynt.

Kontraktsposten *Petrus Ugla* nedtecknade sina intryck i en beskrivning av Dalarna *Dissertation de Praefectura Naesgardensis* (1783), vilken även utgivits i översättning i modern tid.

I Avesta finns det för närvarande verkstäder och mekaniska anläggningar av olika slag. Jag ämnar nu korteligen redogöra för dem och börjar som sig bör med att nämna det märkvärdiga gårmakeriet, där råkopparn förädlas. Proceduren försiggår nu för tiden i tre ugnar. Var och en av dessa är utrustad med två härdar och två kratsugnar samt två verk, i vilka slagget sönderslås med hamrar.

Gärningen, gårmakeriet och vad därtill hör behöver jag icke närmare gå in på och i detalj beskriva. För allt detta finns det nämligen redan en noggrann och vederhäftig redogörelse av magistrern, förutvarande docenten i kemi vid Uppsala Akademi, herr Matth. Keven-ter, i hans avhandling, som handlar om kemisk metallframställning och bär titeln: Om koppargärningen i Avesta. — Den ventilerades den 22 dec. 1762.

Närmast gårmakeriet följer koppar-smedjan. Arbetet där utföres med åtta hamrar (kopparhamrar) med sina härdar. Smidningen går så till att koppar-smeden tar gårade kopparskivor, smälter dem ånyo i en hård, rymmande 2 eller 2 1/2 skeppund, och gjuter dem sedan i järndeglar. När de så stelnat läg-

Daniel Tilas. Originalen i Kungl. Biblioteket. Osignerad teckning, möjligen efter vaxpoussering av J C Hedlinger.

ger han dem under hammaren. Nämnda deglar är inuti överdragna med aska och sand och deras rymlighet avpassad för olika ändamål.

När dessa kopparstycken kallnat under smidningen, glödgar smeden dem återigen och hamrar dem, tills de erhållit riktig och föreskriven bredd och tjocklek. De på så sätt uthamrade skivorna kallas bleck och de benämnas och betecknas på olika sätt efter den användning som de skall få.

Under fjolåret, d v s 1781, kom här en ny inrättning till stånd, valsverket. Med dess hjälp utpressas kopparstycken lättare. Det har två svarvar (valtsvarvar). Med den ena valsas tjockare bitar och med den andra valsas kopparbleck.

Vi kommer nu till myntverket. Det består av två avdelningar. Den ena är inrättad för präglning av större, fyrkantiga kopparmynt och den andra för präglning av mindre, runda mynt av koppar.

Emellertid finns det redan en beskrivning över de större, fyrkantiga kopparmyntens tillverkning i en akademisk avhandling som ventilerades år 1717 av magister Bengt Morin av Kalmar landskap. *) Den är utarbetad med all tillbörlig omsorg och noggrannhet. Då härtill kommer, att präglningen av de runda kopparmynten på ett lika ypperligt sätt har skildrats av magister Erik Thun av Södermanlands landskap i hans avhandlingar 1725 och 1731, så avstår jag från att ytterligare beskriva Avesta myntverk

och myntpräglningen inom dess två avdelningar. På så sätt undviker jag den till synes nära till hands liggande anmärkningen att ha kört i gamla hjulspår. Endast det tillägget må nu göras, att präglningen av detta mynt upphörde helt och hållet år 1769 och att nya runda mynt av större format börjat präglas i Avesta. De kallades slantar och på varje mynt var valören inpressad. Redan år 1730 tillverkades slantar av valören: 1 Ör SM och från år 1743 sådana med fördubblad valör: 2 Ör SM.

Här bör det nämnas, att Stora Kopparbergs Bergslag år 1762 erhöll särskild rättighet att vid Avesta myntverk tillverka ett särskilt slags skiljemynt. De kallades polletter. En del av dem gällde 1 öre och andra 2 öre silvermynt.

Icke långt därefter började emellertid även enskilda personer i vissa delar av vårt land att utgiva skiljemynt. Behovet av sådana hade i den dagliga samfärdseln blivit större och större. De utgjordes dels av nyssnämnda slags kopparpolletter, dels av papperssedlar, skrivna och tryckta och gällande ett visst öretal silvermynt. Det blev virrvarr på myntmarknaden och Kungl. Maj:t måste inskrida. Genom ett kungligt påbud blev sålunda enskilda personer förbjudna att på eget bevåg utgiva sedlar och mynt. Endast Falu Bergslag erhöll nådigt medgivande att fortsätta med sina polletter, vilkas giltighetsområde blev Kopparbergs hövdingedöme.

Förutom gårmakeriet och myntverket som nyss blivit i korthet omnämnda finns det i Avesta många andra slags verk och inrättningen för koppars beredande och nyttiggörande. De har anlagts i senare tid av Falu bergslag och har kostat mycket pengar. Även järnsmedjor finns där och sågar och kvarnar, som drivas med vattenkraft och fullgör var för sig oombärliga tjänster åt det sjudande och verksamma liv, som råder i samhället. Vidare är att märka, att tjänstemän utövar uppsikten över envar av de nämnda verksamhetsgrenarna. Det slutliga och samlade intrycket blir, att samhället på grund av sin folkmängd, sina många byggnader och mångahanda verk, inrättningar och företag i sin helhet företer bilden av en liten stad, låt vara att det icke längre får åtnjuta förmånen av en stads fri- och rättigheter.

*) Ugly hade fel. Det var i själva verket Johannes Vallerius (1677–1718) som författade: *Historiola praeparationis nummorum in Suecia aereorum formae quadratae grandioris*. Upsaliae 1717. Thunius' verk hette *De moneta aerea, in Suecia, rotunda*. 1–2. Upsaliae 1725–1731. Båda delarna anses författade av Thunius och försvarades av honom.

Om tjänstemän

Kronans betjäning vid bruket är: 1 inspektor som bevakar kopparförtullningen; 1 bokhållare till hjälp för inspektoren; 1 vågskrivare och 1 gravör.

Bergslagens betjäning är: 1 inspektor som har direktions vid verket och håller korrespondensen; 1 kassör som ombesörjer varuupphandlingen till brukets behov och avlöningen för folket m m; 1 vågskrivare som antecknar in- och utgående koppar; 1 kol och materialskrivare; 1 bruksfiskal som bevakar brukets rättigheter och ser till att kolen ej blir från bruket undansnillade; 1 bodskrivare till kassörens hjälp; 3 kopparskrivare, en som mottager råkopparen i Avesta och tvenne som bestyra om avsändningen, den ene i Strand och den andra i Enebacka.

Den chilenske frihetskämpen *Sebastián Francisco Miranda* besökte Avesta 1788. Sitt besök berättar han om i *Miranda i Sverige och Norge 1787–1788*. Skildringen är lustig och skall här återges i sin helhet. Att direktören ej ville ta emot lär ha berott på att han ej talade något utländskt språk [252]:

Klockan 9 avreste vi i sällskap med en ung lärare Mr. Netzel, som talar några ord franska och som direktören Mr. von Stockenström sänt för att ta hand om

Francisco de Miranda. Kungl. Biblioteket. Fotografi av kriteckning av Heintz Leps van Kloten 1786 i Nationalbiblioteket, Wien.

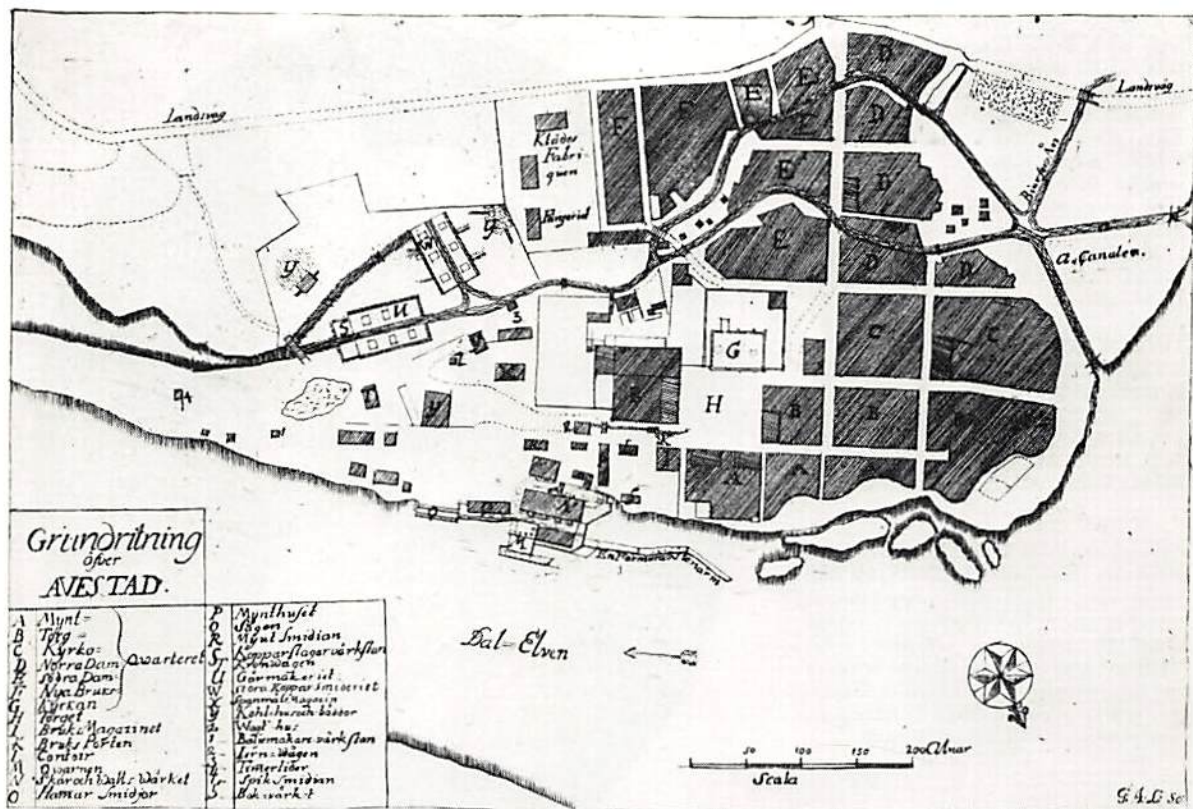
oss. Vi gingo till fabriken, som har ett mycket fördelaktigt läge omedelbart invid ett vattenfall med en fallhöjd på 11 fot (eller 5 1/2 alnar). Vi besökte alla smedjorna, smältverken etc. Smedjorna äro sexton stycken, i vilka kopparen, som kommer från Falun, förädlas och förvandlas till tackor och de tunnaste plåtar med hjälp av valsar som i England. Det sätt på vilket man renar den genom att i en stor smältugn släppa in ovanifrån kallt vatten, vilket skiljer ut den i flagor, är mycket intressant. 39 av dessa bildar tillsammans en konisk ugn, och vi sågo hur man helt tömde en sådan. Min följeslagare var rädd som fan. En av cykloperna kunde med fuktig hand kasta ut det mjuka koppargötet utan att skada sig. Alla maskinerna och bälgarna drivas med vatten (med hjälp av enkla och bra konstruerade maskiner). Vi besågo sedan en avdelning där man präglade ett mynt för hand genom slag med slägga, en metod som man säger är synnerligen snabb, och en annan, där man efter att blott ha styckat kopparen, lägger den i tunnor som säljas till Frankrike. I kontoren och fabrikerna arbeta dagligen ända till 96 personer, vilka förtjäna från 4 till 6 skilling om dagen. Ärligen bearbetas här 6.500

skeppund koppar (eller c:a 1000 ton). Fabriken tillhör ett gruvbolag som gör en årlig ren förtjänst på 20 000 till 30 000 riksdaler. På återvägen sågo vi direktörens hus utifrån, därför att denna herre, till vilken vi medförde brev, inte ens tillät att vi fick se honom. Vilken ovänlighet! Av denna anledning ville jag inte skriva mitt namn i hans bok och inte heller framföra en hälsning, som brukligt är.

En engelsman, *Matthew Consett*, reste med två landsmän 1788 genom Avesta. Sin resa har han publicerat i *A tour through Sweden, Swedish-Lapland, Finland and Denmark*. Hans skildring [248] av denna skandinaviska resa har översatts till både holländska och tyska; en sådan berättelse lär inte ha någon marknad idag. Men kan hans uppgifter om pojakens gröna hår vara riktigt?

Avesta

Kopparverket är det enda av intresse i denna stad. Det ligger i en särskild del och är nog så stort. Ingen har tillåtelse att lämna det utan att visa ett papper vid

Karta över Avesta ca 1800. Originalen i Kungl. Biblioteket.

dörren från herr Stockenström, dess inspektör, som visade oss allt, men tyvärr ej talar annat språk än sitt eget. — De visade oss några kopparmynt avsedda för Polen och Frankrike som endast skulle präglas för att vara färdiga för leverans. Vi kunde inte få veta dess pris; det skulle sändas till köparen i Stockholm, som skulle vidarebefordra det till de avsedda destinationsorterna. (Sedan följer den sedvanliga skildringen av mynttillverkningen). Vi såg den stora kaskaden [vattenfallet] som Dalälven bildar från en esplanad i trakten. En kanal har grävts nära fabriken för att ständigt tillse dem med vatten. Inga svenska mynt har präglats här efter 1768 utom poletter, ett mynt speciellt för Dalarna med ett värde av 2/3 skilling. Det finns två vanliga tunnor i en annan byggnad, fulla med håll, där mynten läggs för att poleras [skurning]. Dessa tunnor drivs med vatten och ledningar går fram till dem för att ständigt förse dem med vatten. Mynten rengöres genom vattning och läggs därefter i sina ugnar för att torka. Denna åtgärd går mycket fort och utföres på en timme eller som allra mest 1 1/2 timma. Sedan går mynten till prägling. Det finns en maskin som tillverkar spik på samma plats och i rummet bredvid är kvinnor sysselsatta med att skilja dåligt mynt

från bra, efter vilket det packas i små tunnor och sändes till Stockholm.

Vi visades en mycket liten butik med kaffepannor, tekastruller etc. bronserade på engelskt sätt, men sätet att göra det på är konstigt och vi fick endast veta att föremålet gnuggades med en borste doppad i olika färger. Vårt nästa besök gick till den avdelning där de gör grytor och kärl i vilket det fanns en eld, fem arbetsbord och en mängd stöd. Det finns en trähäst på gården för att straffa arbetare; det finns hundra sådana anställda på fabriken. De är betalade per skeppund de tillverkar, vilket är värt tio till hundra skilling allt efter typen av arbete. Fyrtio skilling delas på följande sätt: sex daler till mästaren fyra till verkmästaren, tre till hans biträde och två till pojken. Vi såg ett barn vars hår var absolut grönt förorsakat, sade de, av röken från kopparverket. Anläggningen tillhörde Kronan till 1777; den har därefter överlåtits på Falu Gruvas ägare. Staden har omkring 700 invånare, dess gator är förskräckliga, vilket verkligen är fallet med nästan alla i Sverige.

Den franske historikern *Pierre Marie Louis de Boisgelin de Kerdu* (1758–1816) besökte Sverige 1790–

1791. Hans notis i sin skildring *Travels through Denmark and Sweden* är lustig men mycket bagatellartad [268].

Han antecknar från besöket, sedan han beklagat sig över folkets tjurnackighet och ohövlighet, varöver han framförde en formell klagan till Avestas borgmästare:

Direktören för myntet (i Avesta) visade oss mycket uppmärksamhet, inbjöd oss till sitt hus och bjöd oss starkt öl, en sällsynt och ovanlig dryck i detta land. Här mötte vi de spanska och holländska ambassadörerna på en resa genom landet och med mycket litet följ.

Den holländske författaren och baronen *Johan Meerman* besökte Sverige och Norge under mer än ett år 1797–1798 [305]. Han upprepade sitt besök de två följande åren. Hans skildring *Reise durch den Norden und Nordosten von Europa in den Jahren 1797–1800* är trivsam.

Avesta ligger vid Dalälven, den största floden i Sverige och just där den sedan den fyllt en rund jämn och slipad bassäng plötsligt bildar några vattenfall,

som ehuru de ej är särskilt höga, utgör en mycket målerisk syn. På den sidan där staden ligger är stranden inte särskilt hög; där faller strömmen ungefär fem fot i två nästan regelbundna i zig zag placerade fall: på den andra sidan där den höga med granar bevuxna klippiga stranden höjer sig, skummar vattnet över klippor och bildar kanaler som för vattnet åt alla håll. En bit längre fram är fallet än starkare och nästan parallellt med det nyss nämnda. Man har lett bort en del av vattnet från kaskaderna för att sätta de hjul till maskinerna i rörelse, vilka renar och smälter kopparen.

Fabriken, i vilken hundra personer arbetar, består av en räckta byggnader längs floden. Bland dessa avtecknar sig föreståndarens hus omgivet av en vacker trädgård. Det tillhör bergverks societeten i Falun.

Han fortsätter efter en avvikelse:

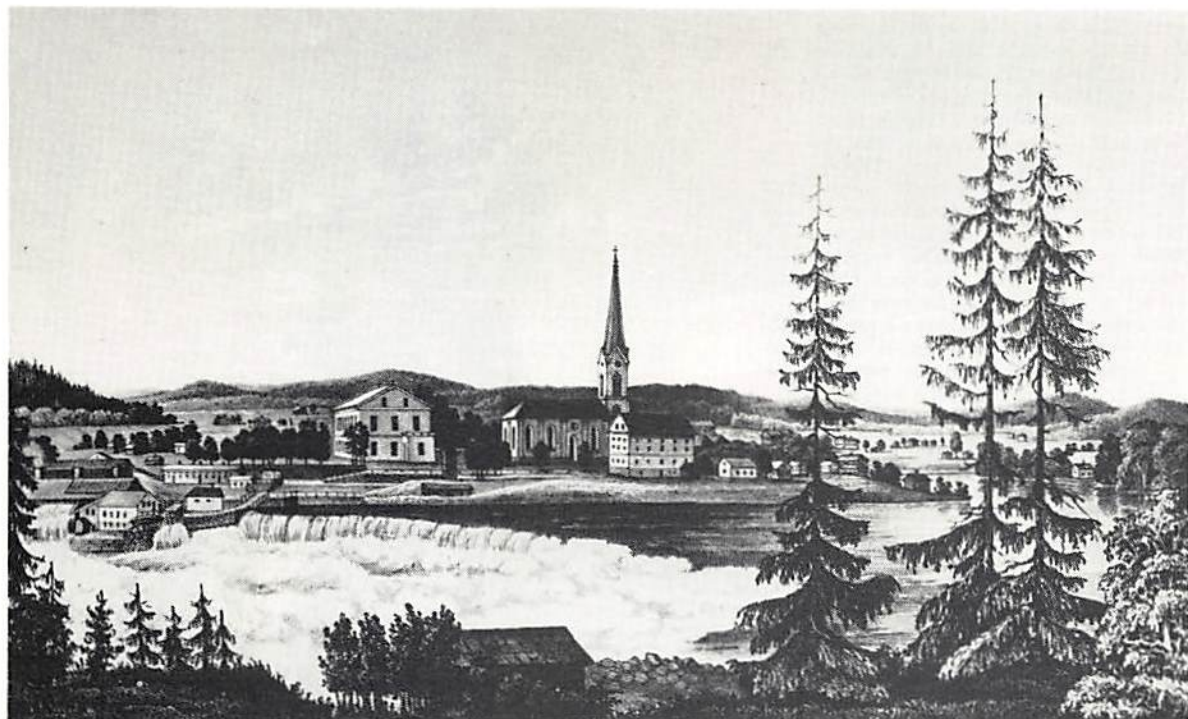
Jag såg en arbetare som för en ringa drickspeng i sin öppna hand formade smält koppar, som han tog ur dess form och kastade vidare utan att skada sig. Bortsett från de övriga ugnarna och myntpräglingsmaskinerna, av vilka kronan sedan länge ej betjänar sig, förtjänar valsverket nämnas, där mycket tunna kopparplåtar valsas fram och skärverket där de skärs. En del av detta står lodrätt, medan en pedal sätter den andra delen i rörelse, varigenom skär-

Johan Meerman. Originalt i Kungl. Biblioteket. Litografi signerat O L.

Avesta ca 1820. Myntverket beläget i något av de mindre trähusen. Originalt i Kungl. Biblioteket.

Avesta, lavering ca 1820. Myntverket beläget i några av de små husen till vänster. Originalet i Kungl. Biblioteket.

ningen åstadkommes. Vid denna fabrik finnes en kunglig tjänsteman som får en åttondel av allt som här renas och följaktligen också får det som kommer från Falun. Utom lön till denne och några andra tjänstemän har kronan inga utgifter. Man överlåter blott den ved som bönderna från omkringliggande byar måste leverera till ett visst pris till bolaget. I övrigt är Avesta som förut var en stad, en obetydlig ort om 700–800 innevånare. Dess kyrka står på en öppen plats och ser trevlig ut.

Strax efter det vi lämnat Grådö blev landskapet åter skogigt och vår utsikt begränsades av träden. I dessa skogar mötte vi flera kvinnliga dalabönder, som återvände från sina årliga sommarresor till Södra Sverige för att arbeta, men i sina vinterkläder gjorda av fårhud med hucklor av vitt linne runt huvudet. Vi passerade ännu en flottbro omkring en kvartsmil från Avesta, som bokstavligen var täckt av dalkarlar återvändande, som jag just sagt, för att tillbringa vintertiden i sitt eget landskap.

Pastorn vid tyska församlingen i Stockholm *Christopher Wilhelm Lüdecke* (1737–1805) besökte Avesta 1783 och gjorde där en del iakttagelser [242], *Beschreibung meiner in Jahr 1783 ... gethanen Reise*.

Sedan kom vi till Avesta. Det är väl ingen stad, men större och vackrare än de flesta småstäder i Sverige. Detta bruk sattes i stånd av en tysk vid namn Kock.

T. A. Odencrants. Gouache av D. V. Blom i Kungl. Biblioteket.

Edward Daniel Clarke (1769–1822) skrev en senare berömd skildring av sitt besök i Sverige som bland annat omfattade Avesta. [319] *Travels in various countries of Europe, Asia and Africa* 1–3 (3).

Strax efter det vi lämnat Grådö blev landskapet åter skogigt och vår utsikt begränsades av träden. I dessa skogar mötte vi flera kvinnliga dalabönder, som återvände från sina årliga sommarresor till södra Sverige för att arbeta: men nu var de klädda i sina vinterkläder gjorda av fårhud med hucklen av vitt linne runt huvudet. Vi passerade ännu en flottbro omkring en kvartsmil från Avesta, som bokstavligen var täckt av dalkarlar återvändande, som just sagts, för att tillbringa vintertiden i sitt eget landskap. Männens kläder var desamma som på Gustav Vasas tid, en kostym som våra engelska wags skulle kalla *ditos**, lika de kläder som kväkarna bära, helt gjorda av vitt ylle i vilket de verka klädda från huvud till fot, ett läderbälte runt midjan och på huvudet låga bredbrättiga hattar.

Vid sidan av fabrikena för att smälta kopparen från Falun finns här kopparmyntverket för Sverige, några järngjutrier och andra verkstäder. Staden är belägen vid några anslående fall vid Dalälven, vilka vid denna tid på året verkligen var väldiga, inte på grund av vattenfallens höjd, för den är jämförelsevis ingenting, men på grund av den utomordentliga styrka och raseri med vilken strömmen drevs, hotande att förstöra och slå sönder allt i dess väg. Verkstäderna på platsen visar ej upp något som är förtjänt av en särskild beskrivning, ej heller är de värda resenärens uppmärksamhet om han ej är intresserad att se "konsterna" i en primitiv och fattig stad. Järnverken är sådana som fanns i England för några århundraden sedan, när en ensam hammare med ett balanshjul var den enda maskin som användes i våra järnverk. Kopparen kräver naturligtvis en mer utstuderad behandling och upplever flera behandlingar så välbekanta i vårt land, varigenom flera metaller renas från sin malm och ägnas att användas för myntet. Men i allt detta är Sverige långt efter Storbritannien. Myntningen till exempel sker helt med handkraft utan hjälp av maskineri; den sker genom ett slag av en hammare, en pojke stod vid maskinen för att byta ut mynten och lägga fram de opräglade mynttämnena.

Vi var bekvämt inkvarterade i Avesta och det tjänstvilliga sättet hos värdshusägarna var lika berömvärdt när vi den följande morgonen bad att få vår räkning, sade de att de ej hade någon fordran; vi kunde ge dem den lilla ersättning som vi bedömde som lämplig. Eftersom denna händelse inträffade ofta under

våra resor i Sverige anser vi riktigt att nämna det. Fall av överdrivna krav kan ibland inträffa; vi hade nyligen upplevt ett sådant i Säter från de personer som höll ett litet värdshus där, men sådana händelser är inte vanliga i Sverige, speciellt norr om Stockholm och inte heller är det karakteristiskt för en svensk att uppträda ohederligt då han har med utlänningar att göra. På samma gång är det inte avsikten att påstå, att skojare och tjuvar ej påträffas i detta land som i alla andra. Röverier på öppen väg har ibland inträffat och vi skulle snart få se bevis härför på vägen till Sala.

* Orden saknas i Oxford dictionary.

Protokollsekreteraren *Knut Strokirk* skrev vid 16 års ålder en resedagbok som kan läsas i Harald Schiller *I kalesch genom Sverige* [367] om bland annat ett besök i Avesta 1806. Han gjorde detta år en lång resa runt Bottenviken. Om uppehållet vid fabriken i Avesta berättar han följande:

Så kommer man till Avesta, ett av de märkvärdigare bruk Sverige äger. Det är beläget i Grytnäs socken vid en av rikets betydligare strömmar, den så kallade Dalälven, vilken nedkommer från Dalarna, varest den av många strömmar och vattendrag från fjällen så ansevärt ökas att den är till och med 300 alnar bred och understundom ännu mycket mer. Ehuru väl dess uppstigande vissa årstider förorsakar att en stor del av landet bortskäres, är dock den fördel den har med sig, vida större; ty utom de stora och många verk som av dess vatten sätts i rörelse, ger den med sina många omvägar och de holmar, som den formerar, både prydnad och fruktbarhet åt landet. Den har sitt utlopp i havet vid Älvkarlby, där den gör ett stort fall och ger ett förmäligt laxfiske. Med detta vatten drivs förenämnda Avesta bruk. Det har all likhet med en stad – ordentligt inrättade och stenlagda gator, numererade gårdar, väl byggda hus – har egen kyrka och utgör egen församling – har tillförsel av spannmål och matvaror. Stadsprivilegier skall fordom varit förbundna, och att dess första anläggning därtill varit ämnad tyckes namnet ge tillkänna. Sedan det 3 år sedan avbrann, har det icke ännu kunnat istandsättas, dock är det till en del åter uppbyggt och vittnar de hus som är nybyggda, alla vackra – till storlek och utseende lika – att detta ställe får ett ännu fördelaktigare utseende än det tillförne haft. Om ställets vidd och betydenhet kan man göra sig begrepp då man vet, att 600 personer här dagligen vistas och bo, 127 hushåll har här sin näring.

Sedan följer en skildring av myntverket. Så fortsätter Strokirk:

En stor del av denna koppar användes till att göra kopparskijemynt, för vilket ändamål utom de förenämnda är åtskilliga inrättningar. Själva myntningssättet är följande: Sedan kopparen under hamnaren blivit utslagen till tunna fyrkantiga plåtar eller bleckskivor, blir vid skärverket vardera av dessa skurna i fem smala tenar, som vidare till en viss tjocklek uttingas; sedan föres de 2 à 4 ggr genom valsverket, varefter klippas 20 à 30 runda myntplåtar av varje ten: dessa plåtar lägges sedan i en ho, som är full med saltlake, där de blir angräpnade eller betade från smorningen på det att de under skurningen må bli blanka. Efter 1/2 timma öses de upp med håliga skyfflar och införes i en inrättad glödugn på tackjärns hallar till 3 à 4 fingers tjocklek, varunder de omröras. Sedan läggs de i skurtunnor till 1 skeppund vardera, vilka sedan tillslutas och kringföras av vattenhjul, genom vilken gnidning de vassa kanterna nötas bort. Sedan de på detta sätt blivit beredda, vägas och räknas de till dem som förrätta själva präglingen, vilket sker med en så förundersvärd hastighet att vid varje stamp, där blott 2 karlar är sysselsatta, kan på en dag präglas ungefär 100 rdr styverslantar, vilket svarar mot ett skeppund metallvikt. 3 sådana stampar är inrättade. En förmån vid själva myntningen är att kvinnfolk och yngre personer till en del härtill kunna sysselsättas.

Detta betydliga bruk har fordom såsom en Kronans tillhörighet drivits för dess räkning men är nu upplåtet till Stora Kopparbergslagen med alla de förmåner, som därmed av ålder varit förenade; härtill hör bl.a. att de närmast belägna socknarna är anslagna att förse tillräckligt med kol och böra leverera minst 6,495 stigar årligen samt dessutom förbundna att mot en viss betalning fullgöra övriga körslor och forslor som bruket tarvar.

Folket synes i allmänhet utmärkt av en öppen karaktär, stort och manligt utseende samt allvarsamt lynne; begär till vällevnad synes vara en av dess huvudböjelser; dock har olyckor av brand och dylikt som i senare år inträffat försatt många i den belägenhet att de måste nöja sig med att kunna tillfredsställa sina nödigaste behov. Av särdeles betydelse var den brand, som för 3 år sedan drabbade detta stället, varefter det icke hunnit uppbyggas, ehuru mycket man än arbetat därpå, och vittna de lämningar, som ännu synas efter denna förödande händelse, jämte folkets sägen, att den skada, som leds, ej på lång tid kan ersättas. Den noggranna ordning och tillsyn, som här hålles, tyckes ge anledning till den förmodan att dylika olyckor hädanefter bli mer sällsynta.

Den berömda professorn *Ernst Moritz Arndt* (1769–1860) reste 1804 genom Sverige och ägnade Avesta stort intresse [345] i *Resa i Sverige år 1804*.

Avesta är just blott en fabrik där all från Falun kommande råkoppar bearbetas till garkoppar, plattor o s v och vars innevägnare bara utgöres av fabriksarbetare men antalet hus belöper sig till 140 i vilka 700 människor bor och detta ger orten utseendet av en stad. Vartill även skall läggas den stora kyrkan, de breda, rena och lätt framkomliga gatorna och den ståtliga anblicken hos många hus. Så överträffar denna säkerligen mången stad i Sverige och dess romantiska läge vid den snabbt ilande floden gör den till inte enbart en angenäm men också sund uppehållsort. Flodens brus lockade oss genast vid vår ankomst till stranden och här överraskades jag av en anblick som jag inte väntat. Vål hade jag hört att älven här hade ett fall, men eftersom det ej hade någon avsevärd höjd, hade man ej fäst någon särskild uppmärksamhet därvid och därför blev jag så mer överraskad av det jag fann, eftersom jag ej väntat mig något. Visserligen var fallet ej högre än tio fot och utgjorde blott ett avbrott i det flodens brusande kastade sig över kanten, men flodens stora bredd överträffar vida Älvkarleby, med kon-

trasten mellan den upproriska strömmen med det låga landskapet över vilket man skådar, det rasande skummande vattnet mot klippstyckena nedanför fallet, varifrån vattenmoln stiger upp och som gör att den motsatta stranden ses genom ett moln, allt gör en stor verkan. Längre stod jag på en utskjutande klippa, lutande mig mot en sten och betraktade upproret under och framför mig och såg hur vattnet sprutade över klipporna och sände sitt stänk över allt. Bruset kom mig att försjunka i tankar, jag förlorade mig i det och plötsligt vaknade jag som ur en slummer och tänkte att nu skulle bruset upphöra och vågorna lägga sig. Men det fortsatte som förut och plötsligt uppstod i hela sin vidd hos mig tanken på Guds allmakt som genom en enkel och evig naturlag, som gjorde att det rasande bruset hos strömmen, som för några ögonblick stört mitt medvetande, pågått i årtusenden och fortsätter därmed tills på Hans bud hela denna trakt förvandlas. Min vän hade gärna tecknat denna trakt, men då hade vi varit tvungna att ta en stor ömväg till den andra sidan av floden och detta nedanför fallet varifrån det var den bästa utsiktspunkten, så brant och otillgänglig, att det var nästan omöjligt att ta sig dit.

Vår värddhusvärd, som tillika var bokhållare, förde oss, så fort jag kom tillbaka från Bjurfors till fabriken eller som

man på svenska säger bruket. Genom porten kommer man in på en lång gata vid vilken längs vattnet ligger verkstäderna, som jag strax skall beskriva. Man har knappt tagit några steg, förrän man försattes i ett slags bedövnings av brusets från de många vattenhjul, från arbetet som bedrivs i hyttorna och de mångskimrande eldarna, som lyser här och där och man vet ej vart man först skall vända sitt öga och sina steg. Och kommer man ej dit förberedd, kan det lätt hända att man går därifrån utan att veta vad man sett.

Från myntverket, där man en gång präglade skiljemynten, finns fortfarande redskap kvar, men de är ej mer i gång och kopparmyntan blir alltmer ytterst sällsynta enär de ofta med fördel smältes ner av kopparsmeder.*)

En uppgift från Tunelds att fyrtio vattenhjul och 33 bälgar är igång håller jag ej för någon överdrift. Naturen kunde emellertid ej ge ett verk ett bättre läge än Avesta, verkligen har man där endast behövt gräva två kanaler ovanför fallen för att erhålla nog vatten att driva verket och vilket framkallar varje resenärs förvåning och lämnar länge ett djupt intryck i hans sinne.

Man hade rätt oss att genast vid vår ankomst till Avesta beställa häst för vår fortsatta resa eftersom man måste skicka efter den långt bortifrån och man lätt

Avesta ca 1835. Litografi efter Fordna och nuvarande Sverige: Dalarna, utgiven 1862 av Thora Thersner. Originalen i Kungl. Biblioteket.

kunde få vänta på den en dag. Vi hade följt detta råd, men vår värd klagade första kvällen över hur svårt det var att få fram nödiga livsmedel och hästar för de resande. Han hade för övrigt ej den för gästgivaren så vanliga förbindligheten att vilja skaffa oss hästar så fort som möjligt och vi var rädda att vi skulle här få vänta och att han skulle söka behålla oss länge för att få en god förtjänst på oss. Men jag vet inte, antingen på grund av de rekommendationer vi fått från våra bekanta som vi träffat i Hästbeck eller om min reskamrat hade berättat om min resebeskrivning, alltnog när vi kom hem vid middagstid steg hästen framför dörren och vid avskedet betalade vi mycket litet. Vår värd, vars allvarliga min förskräckte mig, blev allt vänligare och förtroligare så att till slut skiljdes vi som bästa vänner. Han var en verklig dalkarl och som det vanligen är med detta folk stolt däröver och mycket kungatrogna. När han talade om sina konungar kunde man höra tanken att hans förfäder varit kronans stöd. Hans tal darrade, hans ögon tårades.

* Myntningen återupptogs dock redan 1802! Eldsvådan 1803 orsakade en tillfällig paus.

Sedermera hovrättsrådet August Odencrans (1782–1829) reste som student 1807 genom Avesta. Hans skildring *Ur T A Odencrans reseanteckningar år 1807* (Daedalus 1951) [374], av Myntverket, som i och för sig förekommer i de flesta Avestaskildringar, har här tagits med:

Avesta, ett stort bruk vid Dalälven, som jag nu först fick den äran att se och som med sin breda vattenmassa här gör ett forsende fall, brann till en del ner i fjol*) men är nu mest uppbyggt igen. På värdshuset var en språklig välvillig fru, som gav mig mat och vars man, en bokhållare, visade mig bruket, som jag besåg under mitt paraply under det starkaste åskregn. – All kopparen ifrån Falun kommer hit som råkoppar i fyrkantiga pjäser – gösar – och garas här, smides, valsas och en del myntas. Jag kunde aldrig tro att vårt kopparmynt skulle fabriceras så geschvint. En sak, lik en rund stamp, går fram och tillbaka och klipper runda ämnen av de utvalda ribborna. Sedan verkställdes kantkrusning i en sorts svarvstol, då myntämnet helt hastigt går med kanten genom de på bägge sidorna krusade stålstyckena [lettring]. Sist läggs myntet på ett städ med prägel och en karl lyfter upp stampen som har andra sidans prägel, myntet läggs emellan och en karl slår till mitt över stampen. Denna operation sker så snabbt att 20, 30 stycken kunna präglas i minuten.

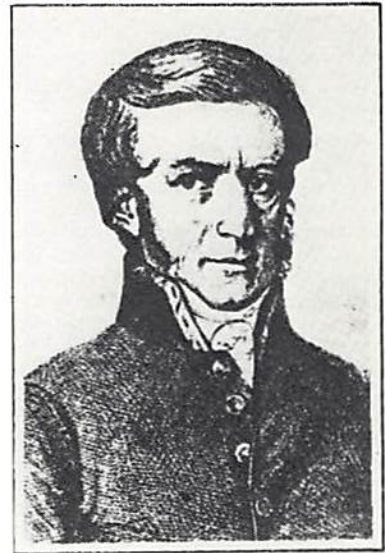
En obehaglig svavelrök, som närmast deponerade en gul svavelhinna, var svår för andedräkten. Ett verk, där valsar svarvades, hammarsmide, sågar med flera vattenverk gick i strömmen. Kyrkan var obetydlig nog. Vattnet ledes från älven i små kanaler till åtskilliga behov. Det kan därigenom lättare styras.

*) egentligen 1803.

Karl Axel Gottlund (1796–1875) var född i Finland men studerade även i Uppsala. Han levde några år i Sverige men flyttade sedan hem till Finland, där han undervisade i finska språket. Han reste mycket i Sverige, särskilt i finnbygderna, men besökte också södra Dalarna 1821–22, varöver han skrev en dagbok: *Dagbok öfver dess resor på finnskogarna i Dalarne år 1817* [423].

Härifrån reste jag icke till Grådö, varigenom vägen går åt Hedemora, utan gjorde en krok till Avesta, dit härifrån räknades 5/8 mil, för att få bese de här anlagda brukna och verkstäderna. Jag passerade således tillbaka över Dalälven och ankom kl 1/2 4 e m till Avesta, som egentligen utgör ett kopparverk, i Grytnäs socken, vilket lyder under Falu Bergslag; men skulle med skäl, såväl i avseende å sina snygga välbygda tomter som sitt nätta torg och sina reguljära stenlagda gator, förtjäna namnet av en stad, framför många andra av Sveriges små köpingar, som här till blivit berättigade. Avesta har ett vackert läge, i en dal invid Dalälven strax nedan om den s k Avadsviken (namnet tycks antyda att Lappar fordum här varit bosatta), varav den lånat sitt namn. Man räknar här icke mindre än 140 gårdar, vars folknnummer ungefär utgör 650 personer. Sedan jag befallt skjutsbonden vänta här en timma och därunder låta sin häst beta, begav jag mig att bese de särskilda här inrättade verkstäderna.

Vad som i synnerhet retade min nyfikenhet, var att bese präglings av rikets kopparmynt, vilket icke sker annorstädes, inom Sverige, än här. Jag hade ännu i detta fall icke gjort mig här om redigare begrepp, än att detta skulle ske genom smältning, eller gjutning, vartill de nya slantarnas blanka utseende i synnerhet hade övertygat mig. Jag frågade således först efter stället där dessa fabricerades, vilket jag ansåg vara det viktigaste av de härstädes varandra inrättningar. I stället att införas i en stor verkstad blev jag icke litet förvånad att bli visad till en liten usel träkoja; ty bättre kan jag icke kalla det, vilken jag snarare hade ansett såsom ett hus för vissa andra behov. Uppstigen med en rankig trappa, inkom jag i ett litet kyffe

Carl Axel Gottlund. Foto från Kungl. Biblioteket. Osignerad xylografi (tidningsklipp).

eller rum, där jag endast träffade tvenne pojkar; dessa var båda lika goda mästare. De var sysselsatta att vid en stamp avhugga de till präglings ämnade slantarna; vilket skedde på så sätt, att sedan de utsmidda kopparplåtarna eller kopparblecksskivorna, för att ytterligare jämnas, gått igenom ett valsverk, som under namn av jämnare även fanns i rummet, och bestod av tvenne omkring löpande järnvalsar, så blev dessa kopparplåtar vid det s k skärverket skurna, eller rättare klippta uti långa smala skivor eller som de här benämnas tenar; varav man får ungefär 5 från varje plåt. Dessa tenar måste likaledes, för att än yttermera jämnas, passera genom valsverket. Nu var dessa gossar, som här på stället tycktes bedriva hela verket, sysselsatta att av dessa smala kopparskivor göra s k plattar eller runda opräglade slantar, varav fås 20 till 30 av varje ten eller skiva. Detta arbete, liksom det förra, tillgick ganska enkelt på det sätt att de instucko den något mer än en tum breda skivan genom ett hål, då genast en klamp, vilken här liksom allt annat gick med vattenkonst, stötte den med kraft emot en rund eggvas stålstamp, vilken sålunda urholkade en platt av tenen, vilken genast föll i ett därinunder utsatt tråg. Detta gick ganska geschvint, så att för varje hugg erhöles en platt enligt samma mekanism som fruntimren från en utkavlad tårtdeg utskär en tårta med ett glas eller med en kopp.

Sedan jag en stund åsett huru dessa rikets tvenne tjänstemän bedrev sin sak, och fallit i en slags förundran, att bankens, ja hela rikets kopparmynt, passerade genom händerna på ett par barn, växlade jag mig av dem några platt-

tar emot lika många slantar och begav mig för att i rummet bredvid bese den s k präglingen. Dessa båda rum förtjänade mera namn av ett slags kontor än kammare; de var skilda från varandra medelst en tunn brädvägg och hade vardera sin utgång i den smala fastugan. Men som prägelmästaren behagat gå ut, hade han med ett litet utanlös visligen tillstängt den skrala dörren, genom vars breda springor jag icke blott kunde överse hela rummet utan även räkna de i ena hörnet därav stående kopparslantsfjärdingarna. Jag måste ännu en gång tillstå, att det förundrade mig att de fått stå där så länge orörda; men man bör besinna att det var i Dalarna. Likväl förblev det obegripligt att då Avesta ägde så många vackra hus och byggnader det sämsta tycks ha blivit utsett att förvara kronans penningar, vilket presenterade sig som ett annat grått hyckle, uppfört av murka stockar, lappade och skarvade med gamla bräder.

Härifrån kom jag till en stor kopparsmedja, i vilken var en mängd arbetare. Jag var knappt inkommen inom dörren, förrän jag var omgiven av en svärm av dessa sotiga krabater, vilka mot löfte att vilja visa mig verkstaden, från alla håll tiggde om drickspenningar. Jag var redan för långt kommen för att taga ett steg tillbaka (ty jag hade yttrat min önskan att få se deras arbete), och min taskbok tålte icke många sådana chocker allra minst redan vid början av min resa; jag måste därför vara beredd på att finna på något slags kryphål utan att därför blottställa mig för deras ovetter eller kanske löpa fara att möjligen bli utvisad; ty jag märkte strax, att här var ingen slags uppsynin, in till hands, till vilken jag i det tallet kunnat vända mig. Här kunde således ingenting annat hjälpa än en fint och jag försummade ej heller att begagna mig därav; helst jag ansåg en liten osanning, varigenom man ej skadade någon, vara här så mycket mer förlätlig som man genom ett mindre ont kunde därigenom undvika ett större. Jag fann mig därför strax och sade att jag reste såsom *förbud* för en överstelöjtnant Tigerstedt från Finland, vilken för ikring att bese landet och vilken även skulle komma hit för att taga en känedom om de närvarande verkstäderna och inrättningarna; varvid jag i förbigående lät dem förstå, att som jag hade jämt uträknade skjutspenningar så kunde de just icke göra sig räkning på några drickspenningar; men att min principal skulle med så mycket större frikostighet belöna dem, då han finge höra att de visat sig tjänstvilliga även emot mig. Alla frågade de mig nu — om han snart skulle komma och om jag vore säker att han skulle besöka dem. Då jag häruti tillfredsställt deras nyfikenhet, yttrade de högljutt sin glädje — och erbjöd mig sin tjänst. Jag var icke mindre glad än de att så lyckligt kunnat rädda min lilla kassa; och på de frågor de ytter-

ligare gjorde mig, gjorde mina svar dem lika kloka.

Nu frambars till mig ett fint kopparpulver eller stoft, diverse prover av såväl rå- som garkoppar m m varvid en av smältarna förde mig ikring, först till en s k kopparhård, varuti den från Falun om sistlidna vinter hitsända s k råkopparn omsmältes och förädlas. Denna råkoppar ankommer hit i stora tackor liknande till formen stora tegelstenar, vilka varje innehåller från 3 till 7 skeppund, var och en märkt och krönt med bergsmannens stämpel. Dessa s k koppargaltar uppsmälts till gar- eller garkoppar på så sätt att de sättas i en ugn, där de förmedelst en stark eldning, genom ässjande, uppsmälts; vartill fordras ungefär 6 timmar, då uttappas den sjudande metallen i en s k "hård" för att avsvalna. Denna, en rund grop av en upp och nedvänd konisk skapnad, i sanden strax invid själva smältugnen, inrymmer omkring 12 å 13 skeppund koppar. När nu malmen är smält, avtappas den från ugnen i härden, vilken, sedan de ovan på smälten flytande kolen blivit bortkavade med krokar, företer bilden av ett sjudande eldhav till färgen nästan liknande mjölk. Som jag avvaktade detta tillfälle kan jag så mycket lättare beskriva tillgången därvid som det skedde framför mina ögon. Sedan nu den smultna kopparen hunnit litet avsvalna på ytan, så att den stelnade massan hårdnade till en skorpa, så bestänktes den än ytterligare med vatten, varigenom den fick mera fasthet och, ifrån att förut vara blank och klar, erhöll en mera mörkbrun färg. Därpå halades den, förmedels långa båshakar upp utur gropen och kvarlämnades ett stycke därifrån för att på marken kallna; den glödande metallen som ännu var flytande därunder behandlades på samma sätt, ytan därav avsvalnades, vattenstänktes och uppdragen ifrån gropen lyftes den ovan på den förra; varmed fortfors så länge det fanns något kvar av smälten i härden. På sådant sätt erhöll man från varje hård 12 till 15 särskilda, till formen runda, till färgen bruna och till ytan skrovliga, kopparkakor, vardera ungefär av tvenne fingrars tjocklek; av vilka den första, som alltid blev den största, ägde en omkrets ungefär så stor som ett tebord, då däremot den sista, vilken alltid blev den minsta, var av en tallriks storlek. Denna, som åtskildes från alla de andra, därigenom att den ej stänktes med vatten, utmärkte sig genom sin vackra glans och prakt, ej olik guldets, och hedrades därför med namnet kungen. Sådan sattes den, som en krona, överst på den koniskt nu uppstaplade högen av kopparkakor. Även härav fick jag nu en bit till prov.

Det nyss omtalade fina kopparpulvret bildades av de gnistor som vid vattenstänkningen sprakade liksom eld i kring hela rummet, i likhet med ett glödgat järn, som utdrages ur ässjan. Allt det

som under smältningen i Gårmakeriet avdrages kallas krats och utgör en blandning av koppar och slagg eller järnbinda. Denna massa smältes sedermera om varannan i de s k kratsugnarna, då kopparen sjunker på botten i härden och slaggen flyter ovanpå; slaggen avtappas så fort den ökar sig upp till forman och godset som sedan rinner ut får namn av kratskoppar; därav gårmakarna gör en tillsats i sin hård att mera raffinera gårkopparen.

Under det jag som bäst stod och betraktade huru den första kopparklassen framdrogs från härden, inkom min skjutsbonde vild och uppbragt, svor och larmade som en turk samt sade, under en hop otidigheter, att han ej ämnade skjutsa mig längre, att han redan väntat mig i tre timmar (ehuru det på sin höjd varit två) och avfordrade mig nu trotsigt 1 Rd B:co i väntningspengar. Detta mod hade han fått på närmaste krog, där han under tiden stärkt sig med ett kvarter brännvin. Då jag med goda ord ingenting såg mig här kunna uträtta, tog jag slutligen en annan ton och lovade, av hans pretensioner, ge honom en avskrivning på ryggen. Han hotade mig med betalning i samma mynt; och jag såg tydligt på hans min att han skulle hålla ord. Då jag dessutom var osäker om han ej skulle finna anhang bland de många arbetare från kopparsmedjorna som härvid samlade sig omkring oss ansåg jag bäst att, såsom ensam och främmande här, hellre knyta näven i byxfickan än att bruka den oklokt. Jag följde med honom till gästgivargården, där gästgivaren förebrådde honom hans uppförande och föreställde honom skyldigheten att fortskaffa mig fram till Grådö, vilket han åtagit sig. Han lovade det emot villkor att jag ännu skulle bestå honom en sup, vilket jag också lovade i hopp att hans sedan skulle köra så mycket bättre.

Emellertid hade jag gärna önskat att få bli honom kvitt, emedan jag då skulle ännu i afton ha spaterat till det endast 3/10:dels mil härifrån belägna Bjurfors mässingsbruk för att se tillredningen och spinningen av mässingstråd; men då den som kallade sig gästgivare i Avesta försäkrade mig, att det var omöjligt att erhallå varken häst eller nattkvarter, måste jag bekväma mig att resa. Men som jag här träffade inspektorn över kopparmyntningen, vilken för det närvarande var sysselsatt med snickeri, begagnade jag mig ännu en gång av tillfället att under det skjutsbonden betslade sin häst, följa honom till myntet d v s till det förr beskrivna usla brädskjulet, där han visade huru detta ganska enkelt gick till på så sätt att den för präglingen ämnade slanten eller plattan stacks emellan tvenne stålstampar varpå han med en hammare gav den översta ett starkt slag, då penningen på vardera sidan fick sin fulla prägel och varigenom således stämplingen var gjord

med undantag av den i sargen sedermera tillkomna kruseringen; vilken, enligt vad han sade, skall verkställas på myntet i Stockholm. Då jag yttrade min förundran, att av de många dels fulla dels halvfulla fjärdingar av sålunda stämplade kopparslantar, vilka här stod så gott som för allmänhetens händer, ingen blivit tillgripen på sätt som ske kunnat; svarade han – att något sådant aldrig kunde falla någon in; helst dessa penningar i alla fall icke kunde begagnas i anseende till den oppressade sargen. Deras användande såväl som tillgripande vore dessutom strängt förbjudet; varför det icke utan möda lyckades mig övertala honom att till mig, par curiosité, utlämna tvenne sådana slantar, vilket han likväl slutligen gjorde men emot villkor att jag aldrig skulle såsom penningar begagna dem.

Tre år senare upphörde myntningen i Avesta.

Carl Johan August Willman föddes i Stockholm den 13 december 1815 som ende son till kamreraren i kommerskollegium Lorentz Henric Willman (1770–1834) och hans hustru Catharina Christina Sundblad (1775–1846). Då han företog sin resa till "några af Sveriges Nordliga provinser Sommaren 1828", var han blott tolv år gammal; tretton fyllde han visserligen samma år men först drygt fem månader senare. I *Resejournal 1828* berättar han om besöket i Avesta:

Mellan klockan 5 och 6 ankom vi till Avesta men eftersom vi ej kunde få hästar förrän på natten, stannade vi kvar här. Vid Avesta såg jag för första gången Dalälven vilken här har ett stort fall. På aftonen besåg vi valsverket, där två valsar av ungefär 8 tum diameter förfärdigade av stål var ganska tätt placerade den ene över den andra och vreds i motsatt riktning; emellan dessa inpinades 7 à 8 kopparslantar, som skulle utvalsas tills de blev lagom tunna till slantar; under samma tak var två saxar som skulle klippta de valsade plåtarna i remsor; sedan besågo vi en maskin, varest dessa remsor insattes av gossar, vika medelst maskinen avklippde remsorna i rundlar, poleringstunnan varest dessa ostämplade slantar inlades i vatten och polerades emot varandra genom tunnans omvridning [skurning], stämplingsverkstäderna, varest de polerade stämplades, kopparnas vaskning ifrån leran, smältugnarna, kopparslantsmidet samt trenne sex- och niobladdiga sågar; varibland en 2 våningar hög med fönster och 3 ramar

vardera med nio blad efter avl. assessor Hagströmers ritning; sedan vi besett allt gick vi hem, superade och gick till vila.

Kungl. Myntkabinetet stängt jan – feb.

För internt uppordningsarbete hålls Kungl. Myntkabinetet stängt för *forskarbesök* under januari och februari 1985. Observera: *utställningarna* är som vanligt öppna alla dagar utom måndagar 11–16 och besök kan avläggas för rådfrågning (*ingång från Narvavägen*) tisdagar 13–16. Telefonjour upprätthålles under kontorstid, men vi ber att det som inte är brådskande sparas till mars, då forskarbesök m m åter kan ordnas, ehuru som vanligt – på grund av lokalbrist – i mycket begränsad omfattning. Vi beklagar, men vi kan under jan–feb alltså *inte* släppa in besökare till magasin och bibliotek annat än i sådana trängande fall, där tillstånd meddelats i förväg (skriv under adress Box 5405, 114 84 Stockholm, eller ring 08/783 94 00, men kom ihåg att det skall vara *angeläget!*). Vi behöver nämligen arbetsro.

Skriftliga förfrågningar kan insändas som vanligt och besvaras *i mån av tid*.

Julgåva 1984 samt extra erbjudande

Medlemmar i Svenska Numismatiska Förening och Göteborgs Numismatiska Förening kommer att erhålla två julgåvor, den ena utgiven av SNF, den andra av GNF (samtidigt sänder vi ut inbetalningskort för 1985 – glöm inte använda det!)

1. Erik Gamby utger som SNF:s *Smärre skrifter* nr 3 sina numismatiska minnen. Han börjar ända från början på 20-talet: hur han fick intresse för mynt, hur han trots så gott som obefintliga tillgångar skaffade sig en egen samling och började läsa, tog studenten och började korrespondera med numismatikens be-

römdheter, utgav tidskrifter, var med och startade Skånes Numismatiska Förening och Nordisk Numismatisk Union (1935), arbetade i Göteborg och Stockholm, och hur han blev forskare på detta intressanta fält, som han tvingades lämna av brist på försörjningsmöjligheter. Erik Gamby, fil hedersdoktor och en kulturpersonlighet med mångsidig verksamhet inom historia och litteratur, berättar och illustrerar på ett fascinerande sätt. De läsare som inte är medlemmar kan beställa skriften från SNF:s kansli.

LLI

2. Den sjuttonde utgåvan av *Göteborgs Numismatiska Förenings småskrifter* är författad av den lärde Gunnar Holst och behandlar *Antika årtalsmynt*. GNF:s småskrifter har utkommit sedan 1971. Föreningen har haft som målsättning att ge ut ca ett nr per år, men ideellt arbete utan ersättning av detta slag tenderar att bli något oregelbundet. Skrifterna utgör en medlemsförmån.

Serien startade egentligen 1970 då Lars-Ingvar Jönson och Bernt Saxin hade styrelsens uppdrag att utge N L Rasmussons föredrag *Sturetidens myntförhållanden*, vilken utdelades till GNF:s medlemmar. På förslag av Harald Wideen fick skriftserien fr o m nästa utgåva sitt nuvarande, enhetliga namn. De flesta av seriens ämnen går tillbaka till föredrag som hållits i Göteborg – ett nyttigt sätt att hjälpa alla medlemmar att komma ihåg visdomens ord och dessutom bra för dem som inte kunde komma. Här följer en förteckning över vad som utgivits:

Det första numret i serien utgjordes av ett särtryck av Harald Wideens artikel: Något om de svenska myntens stil (maj 1971, 12 sidor), vilket ställts till GNF:s förfogande av föreningens tidigare ordförande Håkan Kinnmark. Därefter har följande nummer publicerats:

- Nr 2 Gunnar Holst: Räknenpenningar och spelpenningar (nov 1971, 32 sidor).
- Nr 3 Bernt Saxin: 4-ören med årtallet "669" och "670" (maj 1972, 12 sidor).
- Nr 4 Karl Skårman: Polletter (dec 1972, 32 sidor).

- Nr 5 Ernst Nathorst-Böös: Sedlar och inflationer (juni 1973, 16 sidor).
- Nr 6 Harald Wideen: Numismatikern Podolijn och Azorernas upptäckt (sept 1973, 8 sidor).
- Nr 7 Rolf Sandström: Göteborgs Numismatiska Förening 1943–1973 (nov 1973, 56 sidor).
- Nr 8 Kurt Hillström: Medaljer och medaljsamlade (maj 1974, 28 sidor).
- Nr 9 Gunnar Holst: Numismatiska kuriosas (mars 1975, 24 sidor).
- Nr 10 Per Hellström: Ompräglingar och tillfällighetspräglingar (maj 1975, 10 sidor).
- Nr 11 Karl Skårman och Folke Tufvesson: Polletter från ångslupsbolagen i Göteborg (nov 1976, 24 sidor).
- Nr 12 Ebbe R:son Mark: Från heraldikens värld (maj 1977, 16 sidor).
- Nr 13 Morton Andréasson: Från falskmynt till kopior (dec 1977, 16 sidor).
- Nr 14 Hans Lundberg Karl Skårman Folke Tufvesson: Trafikpolletter från hamnarna i Göteborg, Kungälv och Marstrand (dec 1979, 44 sidor).
- Nr 15 Gunnar Holst: Urтуqiderna och deras mynt (dec 1980, 28 sidor).
- Nr 16 Leif Björn: Romerska myntporträtt (nov 1983, 28 sidor).
- Nr 17 Gunnar Holst: Antika årtalsmynt (okt 1984, 26 sidor).

1973 lämnade Saxin-Jönson redaktionsarbetet för att i stället ägna sig åt litteraturutgivning inom Numismatiska Litteratursällskapet i Göteborg, vilket är helt fristående från Göteborgs Numismatiska Förening. Undertecknad, som då var ordförande, fick i stället ta på sig arbetsbördan och ansvaret för den fortsatta utgivningen. Det är ett stimulerande arbete, som vi nu hoppas skall bli till glädje för en större läsekrets. De sju första numren av GN:F:s Småskrifter är nu utgångna. Ett fåtal exemplar fr o m nummer 8 finns i lager. Pris 15 kr/ex. Beställning kan enklast ske genom att angivet belopp sätts in på GN:F:s postgiro-konto 72 06 75-8. Ange noga vilka nummer som avses. För varje beställning tillkommer en expeditions-kostnad av 5 kr.

Rolf Sandström

RECENSIONER

Der Archäologe. Graphische Bildnisse aus dem Porträtarchiv Diepenbroick. Westfälisches Landesmuseum für Kunst-und Kulturgeschichte. 364 sid., rikt ill. Münster 1983. Pris DM 20:–

Det diepenbroickska porträttarkivet, skapat av Hans-Dietrich Freiherr von Diepenbroick-Grüter (1902–1980), kom efter ägarens död som testamentarisk gåva till Westfälisches Landesmuseum für Kunst-und Kulturgeschichte i Münster, som på detta sätt blev lycklig ägare till den största samlingen av grafiska porträtt i Tyskland. Museets direktör, Peter Berghaus, har presenterat samlingen i ett vackert bildhäfte i museets egen serie (nr 16, 1982). Antalet porträtt uppgår till ca 100 000 i alla grafiska trycktekniker, originalteckningar, akvareller och siluetter. Redan innan samlingen donerades till Landesmuseum och ägaren således ännu var i livet, inledde museiledningen med Peter Berghaus i spetsen en serie utställningar, som på ett storartat sätt låter en stor och säkerligen tacksam publik ta del av samlingens skatter. Den första hette *Porträt 1: Der Herrscher* (1977), följd av *Porträt 2: Der Artz* (1978). Denna välsignelsebringande verksamhet har fortsatt med en porträttutställning om *Der Archäologe*, som efter att ha visats i hemorten Münster har vandrat vidare till Hannover och skall så småningom komma också till Väst-Berlin. Till denna utställning har liksom till de tidigare utgivits en stor och innehållsrik katalog. Begreppet arkeolog är här fattat i en mycket vid bemärkelse som beteckning på en brokig samling lärde: historiker, filologer, humanister, konstnärer, samlare, mecenater och furstar, d v s personer som på ett eller annat sätt sysslat med arkeologiska föremål, samlingar och minnesmärken. Porträtten är kronologiskt ordnade i fyra avsnitt. I det första, som omfattar perioden 1500–1640, finner man humanister, påvar, samlare och inte minst de konstnärer, som avbildade och restaurerade de berömda antika skulpturer som nu hittades i Rom, bl a Laokoon-gruppen och Belvedere-torson. Det är härliga bilder av

lärda herrar ofta avbildade i en miljö: Bandinelli i sin ateljé, Domenico Fontana placerad på den obelisk, som han 1586 flyttade från Neros cirkus till Petersplatsen, holländaren A. Gorlaeus bland sina samlingar av Kleinkunst, herrskapet Arundel med hela världen för sina fötter. Numismatikerna representeras i detta avsnitt bl a av Guillaume Budé (1467–1540), ännu idag känd för sitt 1514 utgivna arbete om det romerska asset, Wolfgang Lazius (1514–1565), den förste som hade idén att ge ut ett corpus över alla bevarade antika mynt, och den produktive mångsysslaren Hubert Goltz (1526–1583), vars verk – liksom många andra på den tiden – dock innehåller fler falska än äkta mynt.

I andra avsnittet 1640–1738 möter oss ägare till för tiden stora och berömda samlingar, och här kommer även den svenska drottning Kristina med. Under denna period började en mer planmässig dokumentation av det arkeologiska beståndet med forskare som Jacob Gronovius (1645–1716) och J G Graevius (1632–1703). Bland numismatikerna började Jean Foy Vaillant (1632–1706) att intressera sig också för hellenistiska, grekiska mynt och inte bara för de romerska som tidigare så starkt övervägt. Skandinaverna representeras av den svenska numismatikern Karl Gustav Heraeus (1671–1730), som huvudsakligen var verksam utomlands, och av den danske forskningsresanden Friedrich Ludvig Norden (1708–1742), en pionjär för uppmätning och dokumentation av de egyptiska monumenten.

Tredje avsnittet 1748–1829 domineras av de stora namnen Winckelmann, Goethe, Elgin och Champollion. Winckelmann hedras med flera porträtt, av vilka det vackraste är en radering av Angelica Kauffmann, utförd i Rom 1764. J Eckhel (1737–1798), den vetenskapliga numismatikens "fader", avbildas på det bekanta stick, som visar honom i helfigur stående vid ett av sina myntskåp i Wiens myntkabinett. Av övriga numismatiker fascinerar mest porträttet av den uråldriga och vördnadsvärde Joseph

Pellerin (1684–1782) vid 98 års ålder, omgiven av ett för tiden gammaldags, överrikt ramverk bestående av mynt och antikviteter, nertill försett med ett lämpligt citat ur Ciceros skrift om ålderdomen. Bland skandinaver märks dansken Georg Zoega (1755–1809), som gjorde en betydande insats i det danska myntkabinettet innan han för alltid försvann till Rom, samt P O Brøndsted och svensken C A Ehrensvärd, de båda sistnämnda väl nu mest kända för sina alltjämt lästa reseskildringar från Grekland respektive Italien.

Sista avsnittet 1829–1900 omfattar en arkeologiens storhetstid, men här är urvalet porträtt betydligt snävare och numerärt begränsat än för de äldre avsnitten och med stark övervikt för tyska forskare. Arkeologerna representeras av kända namn som H Schliemann, A Conze, W Dörpfeld, E Curtius och många flera, numismatikerna av F Imhoof-Blumer, T Mommsen, flera av fransmännen som D Cohen och C Lenormant men ej den viktigaste: Ernest Babelon. Särskilt saknar man engelsmännen både bland arkeologer (A Evans) och numismatiker (Head, Hill, Stuart-Poole). Detta måste bero på att porträttarkivet trots sin rikedom har luckor. Skandinaverna är bättre företrädda med Christian Jürgensen Thomsen, Bror Emil Hildebrand och Oscar Montelius. Det är av stort intresse att se hur människorna bakom dessa kända namn såg ut, men porträtten är i sin enkelhet mindre intressanta som konstverk än bilderna från de äldre epokerna. Några av dem är rentav fotografier. Gripande är dock träsnittet av J Burckhardt (1818–97), utfört posthumt av Albert Krüger.

Den föredömliga katalogen med sina koncisa biografiska data kompletteras med ett 120 sidor långt textavsnitt, innehållande bidrag av ett flertal författare. Max Wegner, Frank Berger, Herbert Oster och Bendix Trier bidrar med utmärkta historiska översikter över klassisk arkeologi, antik numismatik, egyptologi och nordeuropeisk arkeologi. Wolfgang Ernst skildrar engelska samlingar under tre århundraden: Från och med Thomas Howard, earl of Arundel (1585–1646), vars berömda samling efter ägarens död levde ett äventyrligt liv för att så

småningom återuppstå i Ashmolean Museum i Oxford, förblev den engelska adeln de kapitalstarkaste privatsamlarna fram till slutet av förra århundradet, då rikedomerna flyttade till Amerika. Hildegard Westhoff-Krummacher skildrar intressant och charmerande hur drömmen om ett skönt och fritt liv under antiken tog form på Wedgewood-fabrikens produktion, som tack vare motivens samklang med tidssmaken och det nya billiga godset fick en enorm spridning. Motiven – ofta fritt behandlade – hämtades från gemmer, avgjutningar och bokverk, och allt ifrån gravvårdar till rockknappar pryddes à l'antique.

Med exempel från landskapsmålarna Claude Lorraine, J H Schönfeld och J Ph Hackert skriver Jochen Luckhardt om konstnären som landskapsarkeolog, skapare av ideala "arkadiska" landskap med inströdda antika byggnadsverk, bilder som dock hos Hackert blir mer reella med monumenten inplacerade i sin verkliga miljö. Eckhard Schinkel har gjort en rolig och väl kommenterad sammanställning av tänkvärda litteraturcitat om arkeologer och arkeologi från 1755 fram till vår egen tid. Det handlar om individens kärleksförhållande (?) till arkeologien: "Archäologie- das heisst, sich der Gefahr aussetzen, Zeit zu verlieren mit einer Zeit, die man schon einmal verlor" (E. Kästner, s. 105).

Sist men inte minst beskriver Peter Berghaus arkeologporträttets utveckling från stor pompa med många, ofta underfundiga, accessoarer och beledsagande latinska verser till saklighet och enkelhet. Avsnittet avslutas med några ljuvliga exempel på karikatyrer. Särskilt hårt drabbade tycks det strävsamma paret Lord William och Lady Emma Hamilton ha varit.

Såsom förhoppningsvis har framgått av ovanstående är katalogen *Der Archäologe* en veritabel guldgruva för alla intresserade av kulturhistoria. Det modesta priset bör kunna bidra till att ge den en vid och välförtjänt spridning.

Ulla Westermark

Hans-Werner Nicklis: Geldgeschichtliche Probleme des 12. und 13. Jahrhunderts im Spiegel zeitge-

nössischer Geschichtsschreibung. *Numismatische Studien*, Heft 8, Teil 1–2. Hamburg 1983.

Myntkabinettet vid Hamburgs historiska museum har gått i spetsen för att utforska den medeltida myntningen inom "Det Heliga Romerska Riket av Tysk Nation", som en följd av att Walter Hävernicks efter andra världskriget blev museets chef. Hävernicks själv kan betecknas som portalfiguren för denna forskning genom sina under mellankrigstiden publicerade betydelsefulla verk om Köln- och Wetteraumyntningen. Hävernicks lärjungar fortsätter hans verk. Nicklis' arbete slutar väl an till myntkabinettets traditioner.

Nicklis har gått mycket noggrant till väga. För notapparaten till avhandlingen har åtgått mer än hälften av andra häftet. Avhandlingen är oändligt rik på intressanta uppgifter men dessa presenteras tyvärr på gammaldags tyskt, "tungt" vis.

Nicklis koncentrerar sig främst till Rhen-området under 1100- och 1200-talen. Han börjar med att kartlägga de skriftliga källor, som kan användas för numismatiska ändamål. Hit hör i första hand de urkundssamlingar, i olika arkiv, som ännu finns kvar trots de många krigerna. Urkunderna ger upplysningar om de olika myntherrarnas beslut. Men härutöver behövs "kött på benen" och detta hämtas i första hand från vad som nedtecknats i de krönikor, som fördes vid hov, biskopssäten, kloster, städer m m. Nicklis har kunnat konstatera, att krönikörerna i allmänhet inte höll sig à jour med nyheter och förändringar inom myntväsendet. Ett undantag härifrån utgör de engelska krönikorna, som har en ovanlig rikedom på mynthistoriskt relevanta uppgifter – kanske beroende på dessas betydelse sett ur merkantil synpunkt.

För att belysa urkundernas och krönikornas olika betydelse för penninghistorien har Nicklis undersökt, hur lång tid det dröjde, innan krönikörerna första gången berättade om de första myntenheterna. Han har funnit, att det i Rhenlandet och Lothringen förlöpte 60–70 år mellan första samtida urkundsdatum och första krönikeuppgiften. Motsvarande tid för länderna öster om Rhen är mer än 100 år. Jag lämnar några tidsuppgifter:

Rhenlandet – Lothringen

	Metz	Köln	Valenciennes	Strassburg
Första urkund	1120	1028	1119	1117
Första krönika	1197	1148	1197	1182

Öster om Rhen

	Groningen	Augsburg	Münster	Regensburg
Första urkund	1180	1160	1136	1164
Första krönika	1238	1271	1248	1271

Nicklis går sedan över till att behandla myntningens regionalitet, dvs uppkomsten av mynt knutna till viss region och präglade av andra än den tyske konungen och kejsaren. Sådan myntning började redan under 1000-talet och upptogs så småningom av allt flera andliga och världsliga herrar. Myntningsregalet kompletterades med begränsad giltighetstid för mynten, växlingstvång för främmande valutor m m. Den regionala splittringen skärptes på detta sätt. Nicklis tar till behandling upp vissa valutor, som hade en större territoriell spridning.

Den först redovisade regionen är ärkestiftet Salzburg. Staden Salzburg var inte blott metropol i ett saltproducerande distrikt utan även en vallfärdsort. Ärkebiskopen hade präglat mynt redan omkring år 1000. Den återupptogs i mitten av 1100-talet i orten Laufen och i slutet av århundradet i Salzburg. Den finns belagd i urkunder, som även omtalar myntpersonal, och i samtida myntfynd. Någon säkrare tidpunkt än 1190-talet för Salzburg-pfenningens födelse lämnar dessa inte. Nicklis har nu dragit fram en samtida vallfärdsberättelse, som belägger myntning i Salzburg under de första åren av 1180-talet. Berättelsen talar även om växlingstvång.

Nästa region är Mosel-dalen. Detta område behärskades då främst av ärkebiskopen i Trier. Nicklis börjar med att beskriva myntomloppet vid nedre delen av Mosel. Bland krönikörerna för han fram en prior vid namn Reiner vid klostret Sankt Jakob i Lüttich. Reiner förde klostrets krönika under åren 1194–1230. Han är den förste bland krönikörerna som förmår att skilja mellan mynt- och penninghistoria. Hans beskrivning benämns av Nickles "Die Reise des heiligen Jakobs und seiner frommen Knechte in die entwickelte Regionalität des Pfennings". Den är en berättelse om hel-

gonets långa resa in i pennighistoriens nya rike. Berättelsen är indelad i "stationer" – nio till antalet – och benämns: Priser, Fattigdom, Städer, Köpmän, Varor, Distrikt, Nyttigheter, Myntindragning samt Regionala Pfennige. Med sista "stationen" – Regionala Pfennige – lämnar Reiner en samtida ögonvittnesberättelse om myntomloppet år 1206 i Moseldalen.

Nicklis ägnar stort utrymme i avhandlingen åt att beskriva Trier-pfenningens spridningsområde. Flera faktorer bestämde områdets storlek: landskapsbild (tex Ardennernas sträckning), kulturella förbindelser samt näringsliv och handelsvägar. Området omgavs också av andra, starka myntningscentra. De främsta var de fyra städer, som redan under 1000-talet var ledande i den omfattande myntpräglingen för östhandeln, nämligen Köln, Worms, Mainz och Speyer. Härtill kom centra väster ut, som Metz och Lüttich. Nicklis redovisar sammansättningen av de myntfynd, som gjorts i Moseldalen och angränsande områden. Med utgångspunkt från dessa och skriftliga källor lämnar han en mycket uttömmande redogörelse för hur de olika konkurrerande myntenheternas betydelse utvecklats för olika geografiska områden. Det är en intressväckande läsning om penningpolitiska offensiver, reträtter och motoffensiver under 1100- och 1200-talen.

Nicklis berättar om ett hittills icke redovisat myntfynd från klostret Spingiersbach vid nedre Mosel från ca 1204. Det innehåller följande mynt:

	Pfennige	Oboler
Trier	48	3
Köln	11	—
Metz	26	2
Hornbach	1	1

KARLSKRONA MYNTHANDEL

Lennart Bertilsson
Hantverkargatan 11
371 35 KARLSKRONA

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Öppet månd–fred 10–17
tel 0455/81373

Fyndets sammansättning ger Nicklis tillfälle till utläggningar ur metrologiska synpunkter och om övervärderade valutor.

Nästa myntningsgrupp är heller-myntet och dess spridningsområde. Prägling av heller i Schwäbisch-Hall omnämns i urkund första gången år 1189. Utgivning av denna mynttyp spred sig mycket snabbt i området kring mellersta Rhen. Städerna spelade den största rollen i denna expansion genom handelns ökande omfattning, som skapade ökat behov av växelmynt. Detta kunde inte täckas genom utgivning av quadranter (vierlingar) och oboler (hälblingar).

Urkunderna i de olika marknadsstäderna berättar om en omfattande omsättning av heller-mynt. Nicklis pekar på samtidigheter mellan de första tidiga formerna av stadskrönikor och den första heller-offensiven, som varade till 1200-talets slut. Nicklis finner, att det är det ur handeln framträdande borgerskapet, som får städernas krönikeskrivare att ge otaliga uppgifter om myntemissioner, myntindragningar, priser, löner m m. Han för som exempel fram Braunschweig, Goslar, Hamburg, Lübeck, Köln och Wismar från norra Tyskland, men kan blott nämna två i södra Tyskland, nämligen Strassburg och Worms. För att få en ögonvittnesskildring för hellerns ökande betydelse stannar Nicklis för att närmare studera den under åren 1226–1278 förda Worms-krönikan.

Nicklis börjar med att beskriva Worms-området geografiska utsträckning samt näringsliv och handel. Krönikan lämnar uppgifter inte blott från detta område utan från hela det område, där Worms' halv-

brakteater cirkulerar utan konkurrens. Nicklis kan vid genomgången av materialet konstatera den egenomligheten, att den del av vänstra Rhen-stranden, som var spridningsområde för Worms' halvbrakteater, helt saknar fynd av heller-mynt, samtidigt som den första heller-öfvensivens verkningar började göra sig gällande. Den första heller-öfvensiven räckte till 1200-talets slut. Nicklis beskriver hellerns geografiska uppgång och avmattning genom en indelning av 1200-talet i olika tidsavsnitt:

före år 1245
1245 till 1255
1255 till 1265
efter 1265

Han redovisar sedan utvecklingen under dessa perioder genom att ställa resultaten ur myntfynd och urkunder mot uppgifter ur Worms-krönikan.

Nästa etapp i Nicklis genomgång av myntförhållandena i Rhenlandet är en redogörelse för myntcirkulationen i Aachen år 1273. Det året kröntes Rudolf av Habsburg till tysk konung. Denna händelse har gjort, att vi har två olika redogörelser knutna till Aachen. Den första kommer från en tiggarmunkskrönika i Colmar i Moseldalen. Den andra är från Elsass. Nicklis lämnar en mångfald uppgifter ur urkunder och krönikor samt om myntfynd. Med deras hjälp beskriver han penningssystemen i Rhendalen under 1200-talets andra hälft.

Nicklis ägnar särskild uppmärksamhet åt högmedeltidens historiskskrivning som numismatisk källa för penninghistorien. Han redogör för antika myntskatter, som grävts upp under 1100- och 1200-talen, och kommer fram till att dessa förde med sig, att antikvariskt-arkeologiska idéer föddes och att man började betrakta numismatiken som en hjälpvetenskap. Han redogör även för under 1100- och 1200-talen gjorda fynd av medeltida mynt. Det är fängslande att läsa om bl a fyndet av en aureus i Dover under andra hälften av 1100-talet, av en Charonspenning i en grav i Andernach, av ett fynd från korståg tiden i Palestina av bl a dirham-mynt samt av ströfynd i Verulamium (S:t Albans).

Dessa kapitel av Nicklis är enligt min mening de intressantaste i avhandlingen, därför att han i dem

kan belysa, hur grunden då lades till studiet av penninghistorien, till den första europeiska myntfyndsstatistiken samt till den första vetenskapliga beskrivningen av myntfynd.

Nicklis slutar med att beskriva den franska turnosens spridning in i Rhenlandet och förtecknar under högmedeltiden i Väst- och Central-Europa gjorda myntfynd, antika såväl som medeltida. Fynden av turnoser och turnosgroschen sammanställer Nicklis med förekomsten av penningutlånare av judisk börd och med pogromer under bl a korståg tiden. Dessa fynd och händelser skildras mycket ingående i ett särskilt kapitel med socialhistorisk uppläggning.

Nicklis' arbete är oerhört rikt på sakuppgifter. Hans notapparater är helt enkelt överväldigande och hans arbete passar därför mycket väl till uppslagsbok för djupare studier. Andra häftet är även värdefullt genom sitt kartmaterial. Nicklis lämnar i detta många intressanta uppgifter.

En karta anger den regionala penningens genombrott genom tidsuppgifter ur krönikor vid avsaknad av urkundsuppgifter.

En annan redovisar heller-myntfynd i Rhendalen från 1200-talet.

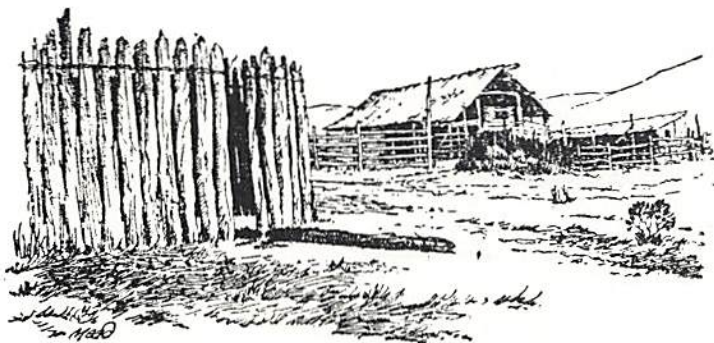
Andra kartor redovisar fynd av antika och medeltida mynt i England, Frankrike och tyska riket under 1000-, 1100- och 1200-talen. Av särskilt värde är här kartan över myntfynd i tyska riket, innan den regionala myntningen slog igenom. Ett par kartor redovisar även sammansättningen av fynden, t ex från olika städer eller mynttyper.

NUF

Stolphålsbanker i Texas

Under mitten av 1800-talet var de ekonomiska förhållandena i södra Texas mycket primitiva. Man kan säga att det fanns inslag av det premonetära samhället. Byteshandeln florerade fritt bland innevånarna. Boskapen var det betalningsmedel som gällde vid flertalet affärsuppgörelser. En häst kunde köpas lika gärna för 40 dollar som för fyra kor och en kalv. Det fanns praktiskt taget inga banker i området vilket ledde till att det på varje ranch fanns pengar undangömda. Om man hade mynt i större antal förvarades dessa i sadelväsor mm som sedan gömdes i något hörn av huset, under taket eller grävdes ner i närheten av huset. Då ranchägaren köpte boskap betalade han med guld- eller silvermynt. Vanligtvis bar man guldmynthen i ett läderbälte runt midjan medan silvermynthen (som ofta var fler) låg i påsar hängande på en packhäst. Det var allmänt känt att ett tusen dollar i silver vägde ca 31 kg.

Det finns en berättelse om en ranchägare i Karnes county som en mörk natt beslutade sig för att gräva ner en större summa pengar i jorden. Han gick ner till inhägnaden för boskapen, drog upp en stolpe ur marken och placerade därefter påsen med mynten i gropen. Därefter återställde han stolpen och gick till sängs helt säker på att skatten var väl skyddad. Ett par år senare behövde han pengarna och gick därför ut för att gräva upp skatten. Tyvärr hade han glömt att göra igenkänningsmärke på stolpen. Resultatet blev att ranchägaren tvingades att dra upp hälften av alla stolparna till boskapsstängslet innan

skatten till slut hittades. Det finns många exempel på funna skatter, här är några.

Vid grävningsarbete för nya stolphål på Frioranchen i södra Texas, nära mexikanska gränsen, hittade en mexikansk arbetare vid namn Pedro en stor kista med mynt. I kistan fanns ca 17 000 dollar i silver- och guldmynt. Denna händelse ägde rum vid sekelskiftet.

På en närliggande ranch hittades år 1872 en syltkruka med nästan 10 000 dollar i guldmynt inuti.

Man skulle naturligtvis kunna jämföra dessa sentida fjärran skattfynd med våra egna forntida t.ex. på Gotland. Människans handlingsätt, sentida eller forntida, är förmodligen likartat.

Ian Wiséhn

Kungl Myntkabinettet

Utställningar:
Ingång Narvavägen (hörnet
Linnégatan), 2 tr.
Stockholm

Aktuell programinformation:
08-783 94 00

Museet:
Tisdag – söndag 11–16
Måndag stängt
Besöks tid: tisdag 13–16
(ingång Narvavägen)
Besöksadress (efter
överenskommelse
om tid per telefon):
Storgatan 41
Postadress: Box 5405,
114 84 Stockholm
Tel.: 08-783 94 00

TILL AUKTION 30

APRIL 1985

då vi säljer bl.a

STEN JOHANSSONS, ÅSTORP

samling av huvudsakligen
svenska mynt och sedlar (ca 1.300 nr)
emottager vi t.o.m. årsskiftet bättre

MYNT
MEDALJER
SEDLAR

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL AB

Kungsgatan 28
Box 7662, 103 94 STOCKHOLM
Tel. 08/14 02 20, 10 10 10

DEBATT Myntverkets dilemma eller regeringens femma

Myntdirektören Benkt Ulvfot svarar i MYNTKONTAKT 6/84 på mina kritiska synpunkter angående utseendet på våra nuvarande 5- och 1-kronor. Tack för det. Det är glädjande att i Ulvfots svar kunna utläsa att vi (han och jag) har huvudsakligen samma uppfattning om hur mynten egentligen borde ha sett ut och hur det borde ha gått till att ta fram dem. Det finns kanske hopp om en vacker 10-krona?

Det spelar kanske inte någon roll vad jag tycker men myntdirektören har fel då han tror att jag inte uppskattar de övriga bruksvalörerna 5 öre - 50 öre heller. Jodå, de är riktigt lyckade. Jag beklagar om jag var otydlig på den punkten.

Ulvfot menar också att jag inte uppmärksammat att Marita Norin har utformat porträtten av Carl XVI Gustaf på minnesmynten 1980 och 1983. Det har jag visst. Det framgår däremot av mitt inlägg i MK 4/5-84 att jag endast omnämnt Léo Holmgrens porträtt vilka jag finner vara vida överlägsna i konstnärligt utförande.

Denna utomordentliga tidskrifts läsare har säkert stor förståelse för dagens industriella aspekter på mynttillverkningen. Ingen begär att myntverket endast skall tillverka mynt bara för samlarändamål även om många människor lägger undan ett mynt då och då. Mynt är ju ett slags multikonst som kan ha stort inflytande på konstuppfattningarna över huvud taget.

ringar i konstuppfattning och jag ville diskutera mynten just från estetisk synpunkt. Som numismatiskt intresserad anser jag mig kunna ha uppfattningar i dessa frågor. Herr Ulvfot undviker dock tyvärr denna diskussion.

Visst kan man ha olika uppfattningar om skönhetsvärden och om vad som är konst, trots att det finns s k konstexperter som många medborgare hellre skulle placera på en skrotfirma eller vid ett klotterplank, företeelser som i och för sig är vällovliga. Enligt uppgift i Norrköpings Tidningar den 27 september 1983 är den nuvarande femkronan en utmärkt och billig ändtätning för ett visst rör. Vilken tröst för en myntdirektör!

Det är regeringen som har det avgörande ansvaret för myntutgivningen i Sverige liksom det var regeringen som i november 1973 beslutade att den av mig ifrågasatta tävlingen skulle utlysas för att utforma nya mynt efter tronskiftet. Myntverket kan dock förutsättas ha ett visst inflytande när det gäller framställningen av mynt i landet. I sammanhanget får jag påpeka att det faktiskt gick ett och ett halvt år till dess de nya mynten kom ut i cirkulation.

Ingen har påstått att det var myntverkets fel att tävlingen utlystes. Jag gjorde bara en jämförelse med tillvägagångssätten i Danmark och Norge. Felet var väl att regeringen tvingade myntverket att använda det av juryn förordade förslaget till 1-krona. Att det inte förelåg någon lagbundenhet till val av

smula lättköpt. De gamla tvåkronorna hade ju så när som på valörsiffran exakt samma motiv som enkronorna. Ingen tog väl miste på dem? Var det de ekonomiska skälen som avgjorde? Folk i andra länder har lärt sig att skilja på mycket mer likartade mynt än vad fallet var med våra 5- och 1-kronor.

Jag har pekat på företeelser som jag finner vara exempel på okunnighet och bortförklaringar från statsmakterna när man inte initierat en professionell omarbetning av våra 5- och 1-kronor, vilket vore önskvärt inte bara från estetisk och numismatisk synpunkt utan även från moralisk. Sätt då gärna monogram på småvalörerna men låt oss få se porträtt på de högre. Det låter sig nog göra utan risk till förväxling, nu när folk vant sig vid den nya valören.

Och så till det senaste: Skall vi få en tiokrona som to m är mindre än det engelska pundmyntet? I vart fall har riksbanken menat att det borde vara större än myntverkets förslag. Är myntet kanske att se som ett första led i en helt ny myntserie där öresmynten tas bort helt och man inför mynt på både 20 kr och 50 kr? Även i England har det uttryckts en del missnöje med det nya pundmyntet vilket har gått att ta del av i engelsk fackpress.

En mening som regeringen uttryckte före vår nuvarande svenska femkronas tillkomst var att detta borde framstå som ett mynt just i valören 5 kronor. Det får nu anses bevisat att detta mål inte kan nås endast genom att valören på myntet utgör det enda motivet, om än aldrig så tydligt. Myntvärdet kan kanske också uttryckas med en något mer konstfull utsmyckning?

Ett mynts storlek eller format måste väl, nu när man inte har priset på silver och brons som mått, anses vara det avgörande för vilket värde det skall ge intryck av att representera. Är det inte också nuförtiden rimligt att material- och tillverkningskostnader för ett mynt står i en någorlunda proportion till valören?

R Olofsson

Tilllägg:

Som framgått av annan notis har regeringen gått på riksbankens linje och uppdragit åt Myntverket att ta fram ett nytt, större förslag till 10-kronorsmynt.

Red.

1/3 riksdaler 1829. Kungl. Myntkabinettet. Foto J. Tamsalu.

Nu för tiden, när de tekniska möjligheterna förefaller obegränsade, framstår det som en paradox att jämföra vår nuvarande 5-kronas enkla budskap med t ex 1829 års 1/3 riksdaler och dess fina porträtt av Carl XIV Johan. Dessa mynt har ungefär lika stor präglingsyta.

Myntdirektören kan nog i sina valv studera gångna tiders mynt även från estetisk synpunkt. Tekniskt sett kanske dagens myntmetaller samt krav på kvantitet och effektivitet inte medger lika utsträckt mynt som de på 1800-talet. Många moderna utländska mynt i aktuella material är dock väl så konstfulla.

Myntdirektören har helt rätt i att även numismatiken skall beröras av föränd-

myntbilder bland juryförslagen visas av att Bejemarks vinnande förslag till 5-krona senare spolades och ersattes av den nuvarande. Här tog tydligen regeringen med rätta hänsyn till Ulvfots mening.

Det torde nu inte vara mödan värt att utreda om det var likheten i utseendet mellan de första nya femkronemynten i kopparnickel och de dåvarande enkronorna som var det största hindret för att få femkronan i cirkulation, eller om det var den lilla skillnaden i storlek, allmänhetens ovana vid högre myntvalörer eller att sedeln fortfarande var ett bekvämare alternativ. Ulvfots förklaring på denna punkt verkar med förlov sagt en

Numismatisk litteratur till förmånspris

Medlemmar av Svenska Numismatiska Föreningen jämte anslutna föreningar samt av föreningar anslutna till Nordisk Numismatisk Union har möjlighet att köpa numismatisk litteratur till starkt nedsatta priser. Skriftlig rekvisition insändes till Svenska Numismatiska Föreningen. Priser inom parentes för icke medlemmar.

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

1954–1983. Enstaka nummer till och med 1975 kostar	1:–	
Kompletta årgångar 1962; 1965; 1971; 1972; 1974; 1975	10:–	
Enstaka nummer 1976–1977	1:50	
Kompletta årgångar 1976; 1977	15:–	
Enstaka nummer 1978–1983	3:50	
Kompletta årgångar 1978–1983	25:–	

Tidigare årgångar av MYNTKONTAKT/SNT

1972–1983. Enstaka nummer till och med 1977	1:–	
Kompletta årgångar 1976; 1978; 1981	15:–	
Enstaka nummer 1978–1981	2:–	
Enstaka nummer 1982	2:50; Kompl. årgång 1982 ..	20:–
Enstaka nummer 1983	4:–; Kompl. årgång 1983 ..	30:–

NUMISMATISKA MEDDELANDEN I–XXXIV

Del 1–12 Slutsålda		
Del 13 Hyckerts supplement till o forts på Hildebrands beskr av Sveriges och sv kungah:s med.tom 1890. 1892	50:–	(70:–)
Del 14–15 Slutsålda		
Del 16 Appelgren: G I:s mynt (uppg om ex:s ägare) 1905 ..	30:–	(40:–)
Del 17 Hyckert-Lilienbergs beskr av medaljer över ensk. sv män o kvinnor fr äldsta tid – 1914. Delvis nytr. 1975.	225:–	(265:–)
Del 18 Bl a om sv mynt o myntvärden. O II:s mynt, 1908. ..	50:–	(70:–)
Del 19–22 Slutsålda		
Del 23 SNF:s hist. O Skötkonungsmynt; imitationer av sv-baltiska sch; S Sture d y:s stormynt, 1923	30:–	(40:–)
Del 24 Wahlstedt: Minnespenningar ö ensk män o kvinnor (forts på nr 17) 1925	75:–	(95:–)
Del 25 Wahlstedt: De sv plåtmyntens hist. 1931	30:–	(40:–)
Del 26–29 Slutsålda		
Del 30 Sv o utl uppsatser om antiken, medelt o nyare 1965 ..	30:–	(40:–)
Del 31 Sv numismatik uppsatser fr vikingatid – 1973	30:–	(40:–)
Del 32: I U Ehrensvärd: Medaljgravören E Lindberg 1974 ..	100:–	(135:–)
D:o inbunden	125:–	(170:–)
Del 33 Bl a studier av Thordeman, Westermarck 1983 (inb)	125:–	(170:–)
Del 34 Bl a artiklar av Kylberg, Jonsson, Almer 1983 (inb)	125:–	(170:–)

DIABILDER: Svenska mynt m text av LO Lagerqvist

ÖVRIG LITTERATUR utgiven av andra förlag:

Wallén: Sveriges sedlar del I–II, 1984	80:–	
Festskrift/DALER KRONA ÖRE 1973	5:–	
Lilienberg: Förteckn Timmerrmansordens mynt-medaljsaml	5:–	
Matsson: Gods, Goddesses of the Bible lands, 1969	20:–	
Rasmusson: Sturetidens sv myntförhållande, 1970	15:–	
” Pengar på Gotland	8:–	
” Mikael Hohenuer i Prag o Sthlm (särtr NM 31)	10:–	
Festskrift/Linnaeus in Medal art, 1978	25:–	

EXTRAERBJUDANDE: Nordisk Numismatisk Årsskrift

1975/76 och 1977/78 per styck endast	5:–
1979/80	84:–

Auktionens

datum är ännu inte fastställt men den äger rum i april. Listan kommer som vanligt i MYNTKONTAKT/SNT. Material kan inlämnas till 15 januari.

Numismatiska Meddelanden

XXXIII och XXXIV finns alltjämt att få!

Medusa

en svensk tidskrift för antiken, har jag några gånger refererat till för dess numismatiska innehåll.

I nummer 2/1984 (den femte årgången!) finns en intresseväckande recension av en bok om belöningssystemet – *Dona militaria* – inom den romerska armén. (Maxfield: *The military decorations of the Roman army*, London 1981). Ur recensionen citerar jag: ”Med en noggrannhet som man i allmänhet tillskriver tyska forskare har Maxfield bearbetat ett ofantligt material, där litterära källor använts sida vid sida av epigrafiska och arkeologiska vittnesbörd.

Det kapitel som man kommer att ha mest glädje av i framtiden tror jag är det där de enskilda formerna av dona redovisas. Avsnittet kommer att kunna fungera som en utmärkt uppslagsbok för forskare som söker urskilja dona i det arkeologiska materialet”.

Numret har även ett illustrerat referat om ett vid de svenska Cypren-utgrävningarna funnit mynt med Medusa-huvud.

NUF

Medlemsnålen

i silver kan fås från kansliet. Pris 20 kr + porto.

Mitt i City
**PEO Mynt
 & Frimärken**

Med stor sortering av
 Mynt • Sedlar
 Medaljer
 Frimärken • Vykort
 Aktiebrev « Tillbehör

Drottningg. 19, Box 16245
 103 25 STOCKHOLM, Tel. 08-21 12 10

Storg. 2
 852 30 SUNDSVALL, Tel. 060-11 15 40

**SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGENS
 MEDLEMSNÅL**
 kan rekvireras från kansliet!
 Pris: 20 kr + porto

Fig 1. Elias Brenner. E.H. Ekwalls medalj från 1876.
 Foto (liksom fig 4) J. Tamsalu.

Två Brennermedaljer

År 1876 graverade Ernst Hugo Ekwall en medalj med Brenners porträtt på åtsidan och med hans adelsvapen på frånsidan (fig 1). Om denna medalj står att läsa i Hyckert under Brenner nr 4: "Förmodligen slagen af gravören eller mynthandlare H. Selling i Göteborg. De första exemplaren, några få i bly eller tenn, präglades i Stockholm av knappfabrikören M. Petterson. På ansökan 1877 af Selling meddelade Vitterhets- Historie- och Antikvitetsskademien tillstånd att värkställa präglingen på myntet; dock utan att godkänna medaljen, varken till idén eller utförandet. Bilderna äro framställda med ledning af Brenners porträtt i hans "Thesaurus Nummorum Sveo-Gothicorum" (fig 2), men har till följd af gravörens oförmåga blivit vanskapad."

Att dessa uppgifter ej är helt korrekta framgår av ett odaterat brev (troligen skrivet 1883, fig 3) från Ekwall till Magnus Emanuel Lagerberg. Där framgår att av de 27 medaljer Ekwall då graverat (2-3 per år mellan 1875 till 1882 och 8 stycken under 1883), står Lagerberg som beställare endast till de tre första. Detta, och det faktum att medaljen nästan enbart präglades i bly eller tenn (enligt uppgift av mynthandlare Ulf Nordlind finns även ett exemplar i silver), visar att Lagerberg, med full rätt, ej var nöjd med Ekwall som gravör.

Fig 2. Elias Brenners porträtt i 2:a upplagan 1731 av hans Thesaurus nummorum. Foto ATA.

Forteckning öfver af mig
graverade medaljer.

Antal.	Ämne	Fortäggare.	år
1	Doktor Konq. H. Kraupius ad Jure myntens basid i Göteborg 1874	Hov Kammarhus Lagerberg	1875
1	Förnummersföreningens möte i Göteborg	Lagerberg	1875
1	Elias Brenner	Lagerberg	1876
1	Esaias Teqner	H. Selling	1876
1	H. Konq. H. Kraupius Studentexamen	Oldenburg	1877

Fig 3. Brev från Ekwall till Magnus Lagerberg.

Året efter, 1877, lät Lagerberg Adolf Lindberg gravera den medalj som utgavs av Svenska Numismatiska Föreningen till minne av det första årsmötet 1873 (fig 4). Även denna bär Brenners porträtt (Hyckert nr 5, SNF 2 nr 2).

Det verkar som om Ekwalls Brennermedalj från början varit avsedd att bli SNF:s första medalj. Att sedan Selling ansöker om godkännande i Vitterhetsakademien, tyder på att Ekwall försöker göra affär med medaljen på annat håll efter det att Lagerberg förkastat denna.

Litteratur:

Hyckert: Numismatiska meddelanden XVII:1, sid 113.
SNF 2: Svenska Numismatiska Föreningen, smärre skrifter nr 2.

Anders Frösell

Fig 4. Elias Brenner. Adolf Lindbergs medalj, beställd av Lagerberg 1877 för Svenska Numismatiska Föreningen.

10-kronorsmyntet igen

Som förutsades i föregående nummer kan vi fortsätta följetongen om det föreslagna myntet i gulmetall och valören 10 kronor. Regeringen har gått på riksbanksfullmäktiges linje och föredrar ett något större mynt än som föreslagits. Ärendet har därför återvisats till Myntverket som skall inkomma med ett nytt förslag.

**Köper
Säljer
Värderar**

**KRONANS
MYNT
OCH
FRIMÄRKEN**

ANTIKHALLARNA
Västra Hamngatan 6
411 17 Göteborg

Tel. 031-13 55 81

Auktionsreferat

Av Anders Frösell

Sista helgen i oktober höll Ahlströms mynthandel sin trettionde auktion. Omslaget till katalogen pryddes av en trevlig serie mynt i 01-kvalitet. Dessa var följande: Åboklipping om 8 öre 1557, vilken tidigare endast var känd i Riksbankens och KMK:s samlingar; den gick nu till Finland för 88 000 kronor. Kristinas tvådukat 1646 från Erfurt, 33 000 kronor. Sven Svenssons exemplar av riksdalern med Axel Oxenstiernas bild (fig. 1), det enda mynt i Sveriges mynthistoria vilket som huvudmotiv avbildar en person utanför konungahuset; priset på denna blev 38 500 kronor. Slutligen Rigas femdukat med det felaktiga årtalet 1645 i stället för 1654, med en vacker stadsbild på fränsidan (av en av mina favoritgravörer: Sebastian Dattler 1586–1657); denna kostade 38 500 kronor.

Andra märkligheter som bör nämnas är ett bland de gotländska mynten. Där fanns en tidigare opublicerad hvid från perioden 1455–80, en hybrid med vänstervänt lamm och med åtsidans inskrift även på fränsidan; den gick för 935 kronor.

Auktionens roligaste mynt, numismatiskt sett, var dock Gustav Vasas ettöring 1522 från Arboga, det första året den tidens "stormynt" präglades (fig. 2). Från detta år är öret känt från Arboga, Västerås och Uppsala (det från Stockholm är präglat senare, antagligen med fel år för att få folk att tro att det var mer silver i myntet, än det verkligen var). Av Västerås och Uppsala finns ett unikt exemplar av vardera i de Antellska samlingarna i Helsingfors och vad gäller Arboga är detta exemplar stadens enda silvermynt i privat ägo; priset blev 38 500 kronor. Proveniensen: Oldenburg-Burmester-Berghman-Svensson?-en mycket glad samlare från Västkusten. Som myntort förekommer visserligen Arboga även 1626–28, men då endast med kopparmynt.

För 46 200 kronor såldes en Sigismunds daler 1594 i 1+01, det vackraste exemplar av detta mynt av dem som varit till salu på senare år.

Av samma kvalitet var även två stycken tvåöringar, valsverkspräglade klippingar, från 1626 och en kreuzer 1632; priset på dessa blev: 3529, 2750 respektive 3080. Anmärkningsvärt högt blev priset på den visserligen mycket vackra (01/0) öre SM 1686, hela 8140 kronor.

Av plåtmynt såldes en 1 DSM 1653 (1+) för 14 300 kronor, Husådaler 1752 (1+) för 5 500 och ett provavslag av en hörnstämpel från Ljusnedal 1746 (1+) för 1320 kronor.

Vår första egentliga belöningsmedalj, från 1751, är rätt skojig, den utdelades "För berömlig spinnslöjd". För denna (1) fick en köpare betala 825 kronor. Själv köpte jag en trevlig medalj med

Fig. 1 Riksdaler med Axel Oxenstiernas bild. Foto (liksom 2–3) Inga Krantz.

Fig. 2 Gustav Vasa, öre 1522, Arboga.

Fig. 3 Sofia Albertina, "krukornas syster", för prinsessans hjälp efter branden 1783.

Fig. 4 Knut Eriksson, brakteat med eventuellt helige Eriks bild. Reprofoto (liksom 5–7) J. Tam-salu.

Fig. 5–6 Erik Knutsson, brakteater med svärd respektive Helige Andes duva.

spännande bakgrund, jag fick ge 605 kronor för den (01):

Den 8 oktober 1753 föddes Adolf Fredriks dotter Sofia Albertina. Till minne av detta grundades Frimurare barnhusets stiftelse genom pengar från Frimurareordens medlemmar. Det hus som stiftelsen 1756 inköpte för att använda till barnhem låg vid Malm Morgs- och Jakobsgatorna. På julafton 1783 uppstod brand hos en hyresgäst i huset, varvid alla barn blev husvilla och tills vidare fick bostad i det av Sofia Albertina nyligen inköpta palatset vid Gustav Adolfs torg. Som tack för detta lät några frimurare Carl Gustaf Fehrman gravera denna medalj (fig. 3), vilken 1784 präglades på Kungliga myntet. Fränsidans inskrift "VASORUM SORORI" var en av anledningarna att Gustav III lät utge en förordning som sade att alla medaljinskrifter på kungliga medaljer präglade vid Kongl. Myntet, skulle i förväg gran-

skas och godkänns av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien.

I stället för den text som borde varit "VASARUM SORORI", vilket är "vasarnas (= Gustav III och sedermera Karl XIII) syster", betydde inskriften i stället "krukornas syster". Den som föreslagit inskriften var den inkompetente kunglige bibliotekarien och lagmannen Johan Simmingsköld. Om han lät föreslå inskriften av ren okunnighet eller för att reta kungen är något osäkert. I alla fall var han samma år tvungen att fly ur landet.

Huvudanledningen till flykten var att Simmingsköld, vilken hade adlats 1773 och därefter erhöi de titlar hans kunskaper ej förtjänade, hade trassliga affärer och därför förfalskat växlar. Han dömdes i sin frånvaro för detta brott och miste sitt adelskap. Han försökte även utöva utpressning mot konungen med att hota utge skandalskrivier om denne.

Konungen såg till att Simmingsköld greps i Leipzig och att hans medhavda papper beslagtogs och sändes ogenomsedd till slottet i Stockholm. Han fick sedan sitta i fängelset i Köningstein på svensk bekostnad, där han även dog år 1796.

Då han blivit fångslad på tveksamma grunder ville kurfursten ha honom hem-sänd, men både Gustav III och senare även hertig Karl nekade till detta, då han kunde "kompromettera de respektablaste personer". Lars von Engeström antyder i sina memoarer om Simmingsköld, att han umgick i de kretsar som var kända för sina onaturliga laster.

För att återgå till auktionen: om denna kan sägas att budgivningen var försiktig på det vanligare materialet och hyfsad på bättre mynt, men jag hade nog väntat högre priser på många av objekten.

Höga priser sägs däremot ha uppnåtts nära nog genomgående på de mynt som såldes i Zürich 16–18 oktober genom Bank Leu AG ur John W. Garrets samling (II). En tjock katalog med 1858 nummer av mycket väl beskrivna mynt förelåg, den andra av flera auktioner. Denna del bestod till stor del av antika och medeltida mynt, en sådan katalog där man nära nog får kalla kärar efter ryggraden på grund av alla underbara mynt man ser då man bläddrar igenom den.

Bland de antika fanns bland annat 16 mynt med valören 8 drachmer (eller motsvarande) och högre samt flera romerska medaljonger i guld eller silver. Men medeltiden imponerade kanske ändå mest på mig, speciellt då de fina serierna av franska (merovinger – karolinger) och engelska mynt. Det fanns även sex svenska medeltidsmynt med och några modernare svenska mynt och medaljer.

Av dessa såldes en penning från Olov Skötkonung (LLt 13) för 2900 Sfr (01);

Fig. 7 Hertig Karl, guldklipping om 8 mark 1599.

Knut Eriksson med bokstäverna VIA (fig. 4), om vilka Rolf Sjöberg nyligen i *Fornvännen* framfört ett nytt tolkningsförslag (LLt IA:1b), vilket såldes för 3 100 Sfr (1+01); Erik Knutsson med E-R, varemellan ett svärd (fig. 5), (LLt XIII:1b) kostade 900 Sfr (1+); dito med en fågel (fig. 6), (LLt XIIB:5) gick för

750 Sfr (1+) och för en guldklipping om 8 mark 1599 (fig. 7), fick köparen ge 22 500 Sfr (1+). Nämnas kan, att åtminstone några av dessa fick Sverige som hemort ett tag framöver. Priset i Sfr bör multipliceras med en faktor på 4, för att inberäkna kurs, slagavgift och moms för en köpare i Sverige.

Prenumeration på Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

Om Du är medlem i SNF eller till NNU ansluten förening kan Du prenumerera på denna intressanta, populärt avfattade tidskrift, som innehåller artiklar på danska, norska eller svenska, myntsamlarnt, recensioner samt auktionslistor från de danska och norska föreningarna (endast medlemmar i till Nordisk Numismatisk Union anslutna föreningar kan lämna anbud). Tidskriften, som redigeras i Köpenhamn, utkommer med 8 nr om året.

För våra medlemmar åtar sig Svenska Numismatiska Föreningen att ordna prenumerationen, för närvarande 40 kr om året. sätt in beloppet på SNF:s postgiro 15 00 07-3 och skriv "NNU" på talongen.

Om Du vill ha provexemplar ring kansliet 08/67 55 98 (vardagar 10.30–13) eller skriv till Östermalmsgatan 81, 114 50 Stockholm.

Riksbankssedlarnas årsupplagor Färgade bancosedlar 1835–58

Av Lennart Wallén

På 1960-talet började författaren att samla den gula 32 skilling bancosedeln, "kanariefågeln", årtalsvis. Som hjälpreda hade jag Platbarzdis: Sveriges sedlar, del 1, Lund 1963, som då nyligen hade kommit ut från trycket. På sidan 33 finns alla sedel-årtal angivna, Pl nr 632–654. Sedeltypen skulle alltså ha utgivits med alla årtal 1836–1858. Han anger för övrigt alla årtal för alla bancosedlarna.

Efter åtskilliga års samlande fanns dock sedlar med endast 13 årtal i samlingen, trots de 23 årtal som är uppräknade i boken. Kanske hade sedelupplagorna varit så små att alla årtal inte fanns kvar till våra dagar?

Såsom framgått av en tidigare artikel i Myntkontakt beträffande

riksmynstsedlarnas årsupplagor (1984:8 s 199) kan man inte använda publicerade uppgifter om sedel-cirkulationens sammansättning för att bedöma sedlarnas åsatta årtal och deras årsupplagor.

Men på Riksarkivet (RA) finns under Rb nr 4984 en anteckningsbok – så kallad utstockningsbok – över utgivna 32 skilling bancosedlar. Den omspänner dock endast kalenderperioden juli 1854 – juni 1857 och endast sedelårtalen 1853 (slutet) till och med 1857 (början). Felände böcker har ej återfunnits.

Här framgick emellertid metoden för numreringen och för namnteckningarna på de enskilda sedlarna. Med utgångspunkt härifrån och efter vänligt tillmötesgående av

andra samlare och av Kungl. Myntkabinettet samt efter genomgång av lagerlistor och auktionskataloger kunde sedelärtalen och även årsupplagorna fastställas med stor sannolikhet.

Det utgavs således troligen endast 13 årtal, se tabellen.

Beträffande 2 riksdaler (Rd) valören gjordes på samma sätt men här var det betydligt lättare eftersom RA har fyra utstockningsböcker Rb nr 5004 – 07, omspännande sedelärtalen 1840–57.

Sedan föreföll det att vara stopp. Det fanns inga flera utstockningsböcker över bancoperioden hos RA. Dessutom är kvarvarande högvalörer mycket sällsynta och numreringen av sedlarna verkade ha skett enligt en annan metod än för lågvalörerna.

Men så påträffades under Rb nr 5022 en kreditbok över utelöpande bancosedlar vid 1871 års slut. Den gällde valörerna 16 2/3 Rd – 500 Rd banco. Antalet antecknade sedlar var magert och dessutom fattades

ett par sidor i boken. Men det gick att fastställa både sedelärtal och upplagor, dock med något undantag. Det kunde även bekräftas att numereringsmetoden var en annan än för lågvalörerna.

Beträffande mellanvalörerna 6 2/3 Rd och 10 Rd banco fanns inget arkivmaterial alls på RA, men här angivna sedelärtal torde vara de enda som tryckts på sedlarna.

Liksom när det gäller myntet så hade man – och har än idag – tillverkat sedlar med ett visst åsatt årtal under en längre period än ett kalenderår. Som exempel kan man ta 2 Rd banco med det påtryckta årtalet 1840 vars tillverkning avslutades först i december 1845, varpå man under perioden januari 1846 till juni 1848 tillverkar sedlar med det osannolika årtalet 1845.

Om du vill göra en fråga om ett mynt eller något annat föremål i din egen eller någon annans samling eller om du vill diskutera någon uppgift i den numismatiska litteraturen, så skriv till FRÅGESPALTEN.

Skicka helst med ett tydligt foto av föremålet. Avritningar, blyertskalkeringar och sådant duger inte.

Men skicka inte in frågor rörande *samlarvärdet* på dina föremål. Frågor om värdet besvaras inte.

Skriv helst på maskin och bara på en sida av papperet. Under-teckna med namn och adress: anonyma brev publiceras inte.

Suomalaiset lukijamme voivat, jos niin haluavat, kirjoittaa kysymyksensä suomeksi. Me käänämme mielellämme kysymykset suomesta ruotsiksi.

Bancoperioden med färgade sedlar. Sedelärtal och upplagor (antal sedlar).

Fr o m 1840 är serienummer och -bokstav tryckta, tidigare handskrivna.

? = siffran är osäker. m = miljoner.

32 skill	1836	1839	1840	1843	1848	1849	1850	1852
banco	2,5m	0,5m?	2,5m	2,5m	0,9m?	2,5m	2,5m	2,5m
	1853	1855	1856	1857	1858			
	2,5m	2,5m	2,5m	2,5m	2,5m			
2 Rd	1836	1840	1845	1848	1849	1851	1853	1855
banco	2,5m	2,5m	2,7m	0,4m	2,5m	1,4m	2,5m	2,5m
	1857							
	2,084m							
6 2/3 Rd	1835	1841	1848	1849	1850	1852	1854	1856
banco	Tillräckliga underlag saknas för upplagesiffrorna.							
10 Rd	1836	1841	1848	1850	1852	1854	1855	1857
banco	Tillräckliga underlag saknas för upplagesiffrorna.							
16 2/3 Rd	1836	1844	1847	1850	1852	1855		
banco	110.000	50.000	20.000	23.000	77.000	60.000		
	Ytterligare ett årtal ca 1840 kan ha utgivits.							
33 1/3 Rd	1836	1840	1843	1848	1849	1852	1854	
banco	70.000	100.000	70.000	1.300?	56.000	44.000?	60.000	
	1856	1857						
	40.000	10.000						
100 Rd	1836	1843	1847	1849	1852	1854		
banco	50.000?	52.000?	8.000?	36.000	28.000	64.000		
	Ytterligare ett årtal ca 1840 kan ha utgivits.							
500 Rd	1836	1840	1842	1852	1854			
banco	27.000	5.000	18.000	16.000	17.000			

Vi emottager nu Svenska
och utländska mynt till
Vårens skriftliga

AUKTION

Sista inlämningsdag: 15 Feb. 1985

tidigare inlämningar underlättar
bearbetningen av materialet,
gäller speciellt samlingar.

För närmare information
ring eller skriv till oss.

WALLIN & BAKOS AB
Kungsgatan 4 B, Box 26058
S-100 41 STOCKHOLM
Tel. 08/10 00 57-58

Jag och många andra har blivit tryckta
på Strängnäs Tryckeri. Om du har
kataloger, foldrar, brevpapper eller något
liknande hör av
dig till Ingemar
Linder eller Jan
Bjurenborg

STRÄNGNÄS TRYCKERI AB

Box 13, 152 01 Strängnäs
Tel. 0152-160 20

F.I.D.E.M. i Stockholm 1985

Den internationella federationen för medaljkonst, Fédération Internationale de la Médaille (förkortat FIDEM), håller sin 20:e kongress i Stockholm 3-6 juni 1985. Samtidigt öppnas måndagen den 3 juni en stor, internationell utställning av modern medaljkonst, som anordnas på Garnisonen, Karlavägen 100 i Stockholm. Ca 25 länder kommer att delta med bortåt 800 medaljer. Kongress och utställning står under H M Konungens beskydd.

Det rikhaltiga kongressprogrammet med föredrag, utflykter etc är öppet även för icke-medlemmar (kongressavgiften, som inkluderar utflykter, middag, katalog, medalj m m, blir dock något högre, eller ca 1000 kr). Du som är intresserad kan rekquirera program från Stockholm Convention Bureau, Jakobs torg 3, 111 52 Stockholm, tel 08/23 09 90 (anmälningsblankett är bifogad).

Konstnärer som är intresserade av att delta och ej nåtts av inbjudan skall främst kontakta sin nationella delegat, i Sverige skulptör Berndt Helleberg, Saturnusvägen 7, 184 00 Åkersberga, tel 0764/218 86 (i övriga nordiska länder kan upplysningar lämnas i Danmark av Den kgl. Mønt- og Medaillesamling, Köpenhamn, i Finland av Medaljgillet i Finland, Helsingfors, i Norge av Universitetets Myntkabinett, Oslo).

Du som har frågor rörande *utställningen* (men *inte* rörande något annat!) kan också kontakta FIDEM Exhibition, Box 5405, 114 84 Stockholm, eller ringa 08/783 94 20 eller 22 för upplysningar. Däremot handläggs *allt* som rör kongressen, hotellbeställningar osv *uteslutande* av Stockholm Convention Bureau.

Observera

Stockholmsbesökare, som tillhör någon till Svenska Numismatiska Föreningen eller Nordisk Numismatisk Union ansluten förening, är alltid välkommen till Svenska Numismatiska Föreningens möten. Programdetaljer finns inspelade på föreningens automatiska telefon-svarare (08/67 55 98).

FÖRENINGAR

FAGERSTABYGDENS MYNTKLUBB sammanträder första helgfria måndagen i varje månad (utom juli och augusti) på Västanfors Industriers matsal kl 19.00.

GÖTEBORGS NUMISMATISKA FÖRENING. Lokal: Traktören, Köpmansgatan, Göteborg. Kl 19.00 den 10/12, 14/1, 11/2. Antiksektionen 2/12, 23/1, 20/2. Lokal Schackspelets Hus, Haga Kyrkogata 3, Göteborg.

HALMSTADS MYNTKLUBB. Lokal: Gerekegården, Kyrkogatan, Halmstad. Möten den 3/12, 21/1 (årsmöte) med början kl 19.00. Övriga upplysningar: N-E Ericsson, tel 035/12 96 76.

HÖÖRS MYNTKLUBB har möte med auktion i Höörs Plåts matsal 6/12 10/1, 14/2 (årsmöte). Upplysningar: Evert Olofsson 0413/221 51.

KALMAR MYNTKLUBB har möten första helgfria måndagen i varje månad (utom juli och augusti) kl 19.00 i SE-banken, Storgatan 17, Kalmar. Upplysningar: tel 0480/136 61, 115 84. Auktioner varje gång.

KATRINEHOLMS MYNTKLUBB har möten första helgfria onsdagen i varje månad på restaurang Storstugan, Stortorget 1, Katrineholm. Upplysningar: tel 0150/210 45 el 151 00.

KLARÄLVDALENS MYNTSAMLARE. Månadsmöten den 20/1 (årsmöte), 17/2 kl 16.00 på Rådastrand. Föredrag, frågesport, auktioner m m. Upplysningar: 0563/407 25.

KRISTIANSTADORTENS NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion på Hemgården, Norretullsvägen 9, Kristianstad. Listor och upplysningar gm Ingvar Nilsson 044/713 28.

LUNDS NUMISMATISKA FÖRENING har möte den 12/12. Lokal: Utbildningshuset, Studentlitteratur, Åkergränd 1. Upplysningar: tel 046/12 25 93.

MYNTKLUBBEN NICOPIA har möten andra måndagen i varje månad på Pensionärsgården, V Trädgårdsgatan 57, Nyköping. Upplysningar: tel 0155/134 29, 671 54, 128 41. Fastställda dagar: 10/12. Våren 1985: 14/1, 11/2, 11/3, 15/4, 13/5.

NÄSSJÖ MYNTKLUBB har årsmöte med auktion på restaurang Terassa, Rådhusorget 23 den 29/1 kl 19.00. Möten med auktion 26/2, 26/3 samma tid och plats som ovan. Upplysningar: tel 0383/158 35 kl 07.00-09.00.

NUMISMATISKA FÖRENINGEN ÖRESUND, Helsingborg, har möten den 4/12, 8/1, 5/2 på Borgen, Karl Krooks gata 17, Helsingborg.

SAMLARKLUBBEN NUMIS, Skellefteå har möten första torsdagen i varje månad i NV-huset, konferensrummet. Upplysningar: tel 0910/186 80.

SANDVIKEN-GÄVLE MYNTKLUBB håller möten första onsdagen varje månad under 1984, utom juli och augusti, i Valbo kommunalhus, kl 19.00. Upplysningar: tel 026/13 11 77.

SKARABORGS NUMISMATISKA FÖRENING har årsmöte på restaurang Postiljonen söndagen den 9/12 med början kl 16.00. Övriga upplysningar: Björn Carlsson, tel 0500/802 44.

SKÅNES NUMISMATISKA FÖRENING, Malmö har möten 31/1, 28/2 i IOGT-lokalen, Engelbrektskatan 20, 2 tr. kl 19.30. Mynten visas i auktionslokalen från 18.30 samt i klubblokalen de två föregående tisdagarna kl 19-21. Klubblokalen Kungsgatan 38 A, Malmö håller öppet varje tisdag kl 19-21 under september-maj.

SÖDRA DALARNAS MYNTKLUBB sammanträder första torsdagen efter den 15 i varje månad kl 18.30 i Rembostugan, Hedemora. Upplysningar: tel 0226/562 78.

TRELLEBORGS MYNTSAMLARKLUBB har möte 10/12 (dvs andra måndagen i månaden) kl 18.30 i Södersläotts Sparbanks samlingsal, C B Friisgatan 4 A, Trelleborg. På programmet står auktioner, föredrag, lotteri m m. Upplysningar: tel 0410/345 44.

TÄLJE MYNTKLUBB, Södertälje har möten i Wendelas rum, biblioteket Luna kl 19.00 den 10/1, 14/2. Upplysningar: tel 0755/185 68.

UPPSALA MYNTKLUBB sammanträder på Skandia, Drottninggatan 1 A den 21/1 (föredrag), 19/2 (auktion). Julfest på restaurang Eklundshov 11/12. Upplysningar: 018/11 50 00.

VETLANDA NUMISMATISKA FÖRENING har årsmöte med auktion på Lannaskedebrunns fritidsgård den 25/1 kl 19.00. Möte med auktion på IOGT-logen Standard, Tomasgatan 34, Vetlanda, 22/2 kl 19.15. Myntets Dag på Vetlanda Stadshotell 17/3. Upplysningar: tel 0383/158 35 kl 07.00-09.00.

VILLSTADORTENS MYNTKLUBB, Smålandsstenar, har möte andra måndagen i varje månad utom juni, juli och augusti. Föredrag o dyl följs av auktion. Upplysningar: tel 0345/112 95.

VÄRENDIS NUMISMATISKA FÖRENING, Växjö har möte på Röda Korset, Hovsgatan 11, kl 19.20 den 10/12.

VÄSTERÅS MYNTKLUBB har möten på Jakobsgatan 13 A kl 19.00 den 5/12, paketauktion, stort närvarolotteri. Närvarolotteri vid varje möte. Upplysningar: tel 021/11 15 57.

ÖREBRO NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion på onsdagar kl 19.00 den 23/1, 27/2 i "M"-lokalen, Järntorgsgatan 3. Obs. Ny adress. Upplysningar: tel 019/13 73 54 o 13 52 13.

HÅKAN WESTERLUND

Mynthandel

**KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER**

*Spec. sedlar
Betalar bra för sedlar
före 1930*

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel. 08/11 08 07

MÄSSOR

2. 12	Internationell myntmässa i Hannover.
2. 12	Wuppertal
9. 12	Beekse-Bergen (Holland)
6. 1	Hamburg
6. 1	Mönchengladbach
26. 1	Beekse-Bergen
2. 2	Basel

AUKTIONER

SVERIGE

December

6 AB Stockholms Auktionsverk

April

20/21 Ahlströms Mynthandel AB, Stockholm

UTLÄNDSKA

December

3/ 7 Wien, Dorotheum
5/ 7 Essen, Schenk-Behrens
6/ 7 London, Spink
10/12 München, Hirsch
12/13 Mannheim, KPM
14/15 Utrecht, Van der Dussen

Januari 1985

29/31 Basel, Schw. Bankverein

Februari

27/28 München, Hirsch

Mars

1 München, Hirsch
2/ 3 Oslo, Riibe
13/14 London, Spink
19/20 Luzern, Hess

DANSKE

Vikingetidsmønter, middelaldermønter
guldmønter og sølvmønter

NORSKE

guld- og sølvmønter

SØGES

til vor møntauktion 26, foråret 1985

HORNUNG'S MØNTAUKTIONER

Vimmelskafet 47, DK-1161 København K
Telefon: 01-15 06 20, International phone: +45 11 50 60
Telex: 19626 ghcop dk. Telegramadr. (Cables): Numisdan Copenhagen

RIIBE MYNTAUKSJONER A/S

AUKSJON NR. 3

Lørdag 2. og søndag 3. mars 1985
Hotel Scandinavia, Oslo

Vi mottar nå objekter til vår 3. internasjonale myntauksjon som holdes lørdag 2. og søndag 3. mars 1985 på Hotel Scandinavia i Oslo.

Vi er interessert i mynter, sedler, poletter og medaljer fra hele verden.

Mynter og sedler selges uten M.V.A. i Norge.

Ta kontakt for nærmere informasjon.

RIIBE MYNTAUKSJONER A/S

Avdeling Trondheim:

Olav Tryggv.gt. 2 A
7000 Trondheim, Norge
Tlf. 07-51 20 10

